

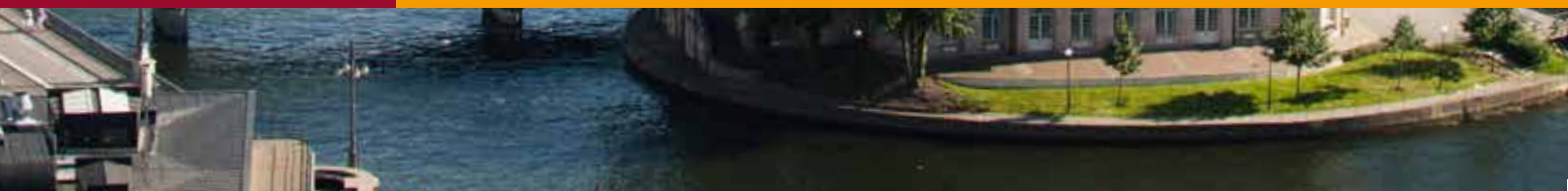
Rapport 2017:23

Länsstyrelsen
Stockholm

STOCKHOLM 2018

Full fart framåt!

Stockholm

– full fart framåt!

Stockholm – full fart framåt är en årlig rapport från Länsstyrelsen i Stockholms län om tillståndet i huvudstadsregionen. Rapporten är ett komplement till de formaliserade redovisningar myndigheten gör i sin verksamhet.

Länsstyrelsen verkar inom så gott som alla politikområden och skiljer sig därmed från sektorsmyndigheter. Myndigheten ska arbeta för att de nationella målen får genomslag i länet samtidigt som hänsyn tas till regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen gör avvägningar mellan olika statliga intressen och är den enda myndigheten som har ett helhetsperspektiv på statens regionala intressen.

Stockholm – full fart framåt erbjuder en bred överblick av läget i länet avseende ett urval centrala områden. Att det går bra för Stockholmsregionen är ofta en förutsättning för att det ska gå bra för Sverige. Här bor 23 procent av landets invånare och här föds vart fjärde barn. Länet är en av EU:s starkaste arbetsmarknader och har svarat för nära 40 procent av den nationella tillväxten under det senaste decenniet. Regionen rankas som den mest innovativa i EU.

När allt utom arean växer ökar samtidigt kraven på en omsorgsfull och medveten förvaltning och expansion. Trots ett omfattande byggande är länets dryga en miljon bostäder otillräckligt och infrastruktursatsningarna på flera miljarder väntas i bästa fall inte försämra dagens trängsel i transportsystemet. Samtidigt ska länets unika kulturmiljöer, rena vatten och tillgängliga natur- och skärgårdsmiljöer både bevaras, användas och utvecklas. För att möta dessa och andra utmaningar krävs kontinuerliga insatser, samverkan mellan regionens aktörer och att regeringen för en tydlig politik för huvudstadsregionen.

Stockholm – full fart framåt utgår från länsstyrelseinstruktionen och uppgiften att myndigheten noga ska följa tillståndet i länet. Rapporten är främst en redovisning till regeringen om läget i länet, men även en beskrivning för andra parter om de utmaningar och förväntningar som vi gemensamt behöver möta.

Stockholm november 2017

Åsa Ryding
Vikarierande landshövding

Befolkning

Befolkningsutvecklingen är en central utgångspunkt för nästan alla andra områden. Länets kontinuerliga befolkningsökning på 35 000 människor om året innebär en konstant ökad efterfrågan på bostäder, transporter, utbildning, kollektivtrafik, vård och arbetstillfällen. Utvecklingen visar på regionens dynamik men ställer samtidigt krav på att investeringarna ökar i samma takt.

Befolkningsutveckling

Stockholms län svarar för nära 23 procent av landets befolkning. Vid utgången av 2016 uppgick länets befolkning till 2 269 000 personer, en ökning med 38 000 personer. Flyttnettot med utlandet och ett högt barnafödande är det som bidrar mest till befolkningsutvecklingen, se diagram 1. Under det senaste decenniet har länet svarat för 45 procent av rikets befolkningsökning.

Åldersammansättning nu och 2030

Jämfört med övriga riket är länets befolkning relativt ung. Av länets dryga två miljoner invånare är endast 360 000 personer 65 år eller äldre. Framöver förväntas alla åldersgrupper att öka men ingen kommer att öka så mycket som de äldre. År 2030 förväntas antalet äldre i länet ha ökat med cirka 140 000 personer. De äldres andel av länets befolkning växer därmed från 15,8 till 17,4 procent, något som även kommer att förändra länets demografiska försörjningskvot.

Även om de i arbetsför ålder, 20–64 år, ökar med 300 000 som prognosticerat så minskar samtidigt deras andel från 60,3 till 58,5 procent av länsbefolkningen. Den demografiska försörjningskvoten (befolkning 0–19 år och 65+ år dividerat med befolkning 20–64 år) ökar därmed från dagens 0,66 till 0,75. Länets befolkning kommer dock fortfarande att vara relativt ung. Andelen äldre ökar i hela landet och för riket utom Stockholm väntas den demografiska försörjningskvoten öka från dagens 0,77 till 0,87 år 2030.

Tabell 1. Nyckeltal 2016.

	Stockholms län	Övriga län (lägsta – högsta)
Folkmängd	2 269 000	58 000–1 672 000
Befolkningsökning	37 600	600–23 100
Andel utrikes födda (%)	24	6–21
Antal födda	29 500	500–20 000
Antal döda	15 900	600–15 100
Invånare per km ²	348	3–121

Ett storstadslän med glesbygd

Länet är ett storstadslän i alla avseenden men det hindrar inte länet från att samtidigt omfatta en betydande landsbygd. Mätt i antal personer som bor utanför tätort är länet det tredje största länet med sina 71 400 som bor i småorter (50–200 invånare) eller glesbygd. Mätt som andel av länets totala befolkning motsvarar detta dock endast drygt 3 procent vilket är den i särklass lägsta andelen jämfört med andra län.

45 000 länsinvånare bor i glesbygd, det vill säga utanför tätort och småort. Detta är betydligt fler än i de flesta andra län, där ibland Norrbotten och Jämtland med 29 000 respektive 27 000 boende utanför tätort och småort.

Flyttningar

Flyttningarna både till och från Stockholms län har ökat under de senaste åren. Sammantaget under 2016 flyttade 80 000 personer in till länet och 56 000 flyttade ut från det. Trenderna för inrikes respektive utrikes flyttningar ser dock olika ut.

Diagram 1. Befolkningsutveckling i Stockholms län 1996–2016. Källa: SCB.

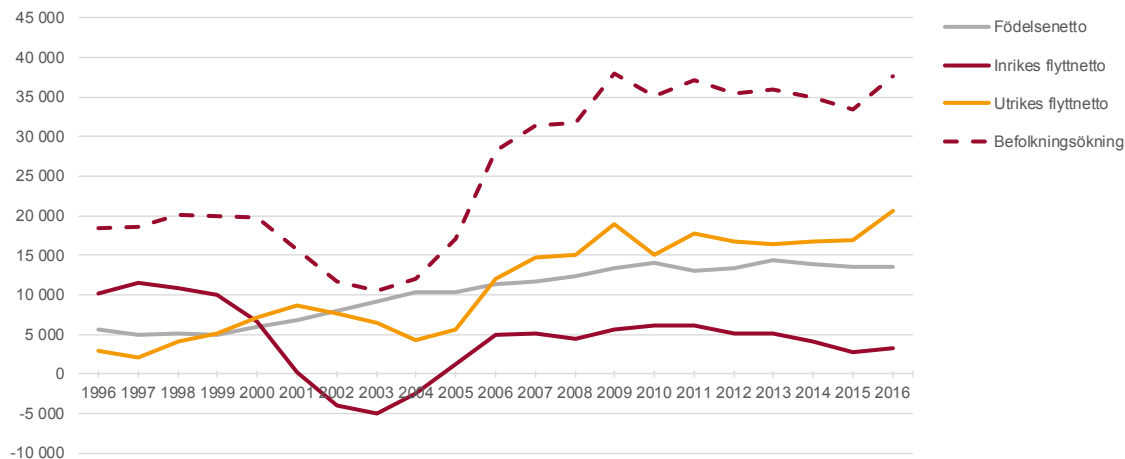

Diagram 2. Åldersfördelning i Stockholms län, 2016 och tre framskrivningsscenarier för 2030. Källa: SCB och TRF/SLL.

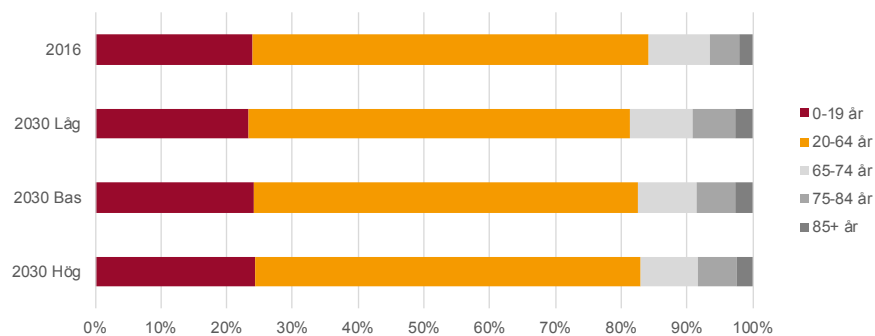
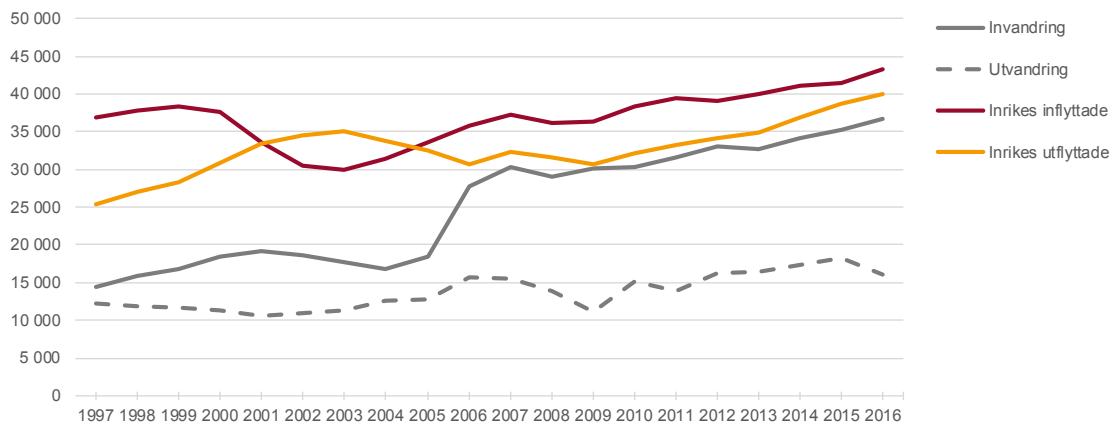

Diagram 3. Antal in- och utflyttade i Stockholms län, inrikes och utrikes 1997–2016. Källa: SCB.

Befolkningsprognosen visar att länet kan få svårt att klara arbetskraftsförsörjningen. Länet står inför en åldrande befolkning med stora pensionsavgångar samtidigt som behoven inom de arbetskraftsintensiva branscherna (skola, vård och omsorg) väntas öka mest. I en globaliserad värld konkurrerar länet om arbetskraften med resten av Europa och en förutsättning att klara arbetskraftsförsörjningen inom de närmsta 10–20 åren är bland annat att länet har effektiva system för nyanländas etablering på arbetsmarknaden.

Inrikes flyttningar

Antalet personer som flyttar till Stockholms län från andra delar av landet ökar men det samma gäller antalet som flyttar ut från länet. Under 2016 flyttade 43 000 personer till Stockholms län från ett annat län. Samtidigt flyttade 40 000 personer i motsatt riktning. Det ger ett inrikes flyttnetto på 3 300 personer vilket är något högre än föregående år men fortfarande lägre än tidigare då flyttnettot låg runt 4 000–5 000 personer år.

Utvandring och invandring

Antalet länsbor som utvandrat till andra länder har under det senaste decenniet legat relativt stabilt runt 15 000 per år. Parallellt med detta har invandringen ökat från 25 000 till 35 000 per år.

Andelen länsbor som är födda utomlands har under det senaste decenniet ökat från 19 till 24 procent och idag är drygt en halv miljon stockholmare födda i ett annat land än Sverige. Vid sidan av Sverige är Finland följt av Irak de vanligaste födelseländerna.

Inflyttningen från utlandet omfattar mycket mer än flyktingmottagande. Drygt hälften av de som flyttar in från utlandet består av återvändande svenskar, nordiska medborgare och övriga EU-medborgare. Den fria rörligheten för arbetstagare är en av EU-medborgarnas fyra friheter. Vid sidan av förmåga att attrahera arbetstagare att söka sig till Stockholm och Sverige finns det inga administrativa hinder för en arbetsgivare att anställa en person som är medborgare i ett annat EU-land. Situationen ser annorlunda ut när det gäller personer bosatta utanför EU. Stockholms län svarar för en mycket stor andel av rikets totala arbetskraftsinvandring. Under 2016 arbetskraftsinvandrade drygt 7 000 personer till Stockholms län.

Tabell 2. Utrikes födda i Stockholms län, födelseregioner. Källa: SCB.

Födelseregion	2016
Norden utom Sverige	64 100
EU28 utom Norden	121 600
Europa utom EU28 och Norden	60 500
Nordamerika	14 700
Sydamerika	34 300
Afrika	62 700
Asien	182 700
Oceanien	2 100
Övriga	3 100
Totalt	545 800

Tabell 3. Utrikes födda i Stockholms län, vanligaste födelseländerna. Källa: SCB.

Födelseland	2016
Finland	51 200
Irak	42 100
Polen	34 500
Iran	27 200
Syrien	24 600
Turkiet	22 600

Invandringen till länet från andra länder har ökat kontinuerligt under det senaste decenniet och har de senaste åren legat runt 35 000 per år. Invandrarna är generellt sett yngre än länets genomsnittsbefolkning. Under första halvan av 2017 var till exempel nästan hälften av de som fick uppehållstillstånd i länet personer under 20 år. En av anledningarna till detta är det stora antalet ensamkommande barn.

Antalet flyktingar i länet är fortsatt högt. Hösten 2017 fanns 13 000 asylsökande inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem som bor i Stockholms län. Många av dessa härrör från den stora flyktinginvandringen 2015 men flera har kommit under 2016 och 2017. Det vanligaste medborgarskapet för asylsökande är Syrien följt av Eritrea och Irak. Migrationsverket uppskattar att totalt 28 000 personer kommer att söka asyl i Sverige under 2017.

Enligt Migrationsverkets prognos förväntas 52 200 nyanlända med uppehållstillstånd tas emot av landets kommuner under 2018. I Stockholms län skattas det totala mottagandet av nyanlända med uppehållstillstånd till 9 500 personer under 2018.

Integration

Målet för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund.

En av de viktigaste frågorna för vårt samhälle de kommande åren är nyanländas integration. En framgångsrik integration kan bidra till att minska framtida utmaningar med ökad efterfrågan på välfärd och en åldrande befolkning samt bidra till förbättrade offentliga finanser. En misslyckad integration kan i stället bidra till ökade klyftor, segregation och försämrade finanser. Det som görs nu kommer att påverka framtiden.

Flyktingmottagande

Invandringen till Sverige har under årtiondena sett olika ut, från 1950-talets arbetskraftsinvandring till 2010-talets flyktingströmmar från krigs- och konflikt-drabbade länder.

Mottagandet av ett stort antal asylsökande under framför allt 2015 innebär att många nyanlända ska tas emot i kommunerna och etablera sig i samhället. De människor som beviljats uppehållstillstånd, tillfälligt eller permanent, ska kunna få ett rimligt boende, ett sätt att försörja sig på och ett socialt sammanhang. Integration har dessutom vidare kopplingar till frågor som kompetensförsörjning, fysisk planering, företagande, folkhälsa, kultur, demografiska utmaningar och demokrati.

Bosättning

Enligt Bosättningslagen ska alla kommuner ta ett gemensamt ansvar för mottagandet av nyanlända och därmed bidra till en jämnare fördelning mellan kommuner. Under 2016 och 2017 ska Stockholms län ta emot cirka 13 500 flyktingar som tidigare har bott i Migrationsverkets boenden och som nu har fått uppehållstillstånd. Länet har dock fortfarande en relativt låg andel av det totala mottagandet i Sverige, som framförallt utgörs av nyanlända som själva bosätter sig i en kommun. 2016 togs cirka 70 000 personer emot i Sveriges kommuner vilket motsvarar 0,7 procent av landets befolkning. Av dessa har Stockholms län tagit emot 16 procent vilket motsvarar 0,5 procent av länets totala befolkning. Sett till antal personer rör det sig om 10 800 mottagna av en befolkning på 2 269 000 personer.

Trots lagen har vissa kommuner fortfarande ett högt mottagande och en hög andel flyktingar. Södertälje tog under 2015 emot 15 procent av länets nyanlända folkbokförda. Under 2016 har kommunens andel minskat till 9 procent, vilket innebär att kommunen tar emot flest nyanlända efter Stockholms stad, som tog emot 35 procent av länets mottagande. Ser man mottagandet som andel av kommunernas totala folkmängd ligger dock Södertälje fortsatt högst (se diagram 4).

Bristen på tillgängliga bostäder för nyanlända och andra grupper som har svårt att etablera sig på bostadsmarknaden medför att de tillfälliga boendelösningarna och tidsbegränsade kontrakten ökar. Länets kommuner uppger att de inte alls eller endast i låg grad erbjuder nyanlända permanenta boendelösningar. Samtidigt gör flera kommuner bedömningen att de tillfälliga boendelösningarna riskerar att negativt påverka de nyanländas hälsa och möjligheter att etablera sig. Givet den stora generella efterfrågan på bostäder i länet är det dock även på längre sikt inte i första hand nyanlända som kommer att få tillgång till permanenta bostäder. Osäkra boendeformer samt att många tidigare nyanlända riskerar att stå utanför bostadsmarknaden gör det troligt att akuta lösningar från kommunerna kommer att öka och till viss del permanentas över tid.

Förutom ett aktivt arbete med att få till stånd boendelösningar för nyanlända framhåller många av länets kommuner behovet av att stötta gruppen i ett bredare perspektiv. Arbetet handlar om att främja en så god boendemiljö som möjligt i de tillfälliga boendena, men även om att bistå med stöd och

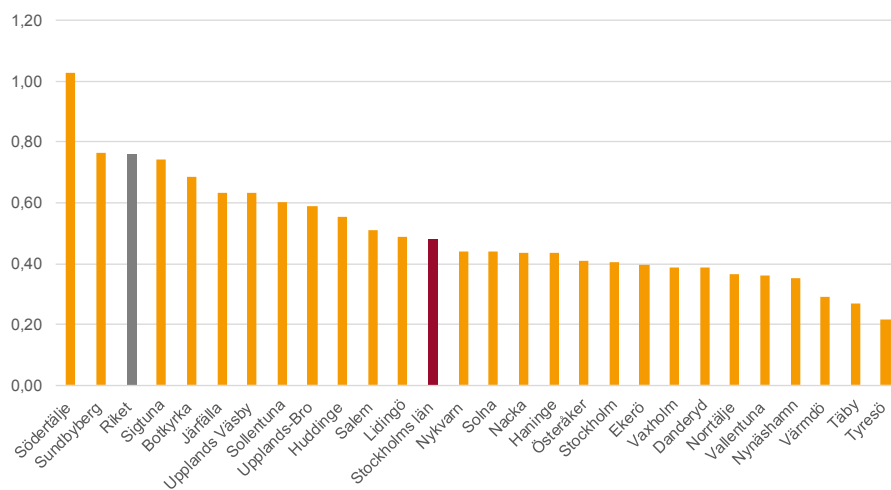

Diagram 4. Mottagande av nyanlända invandrare 2016 i förhållande till kommunens totala befolkning.
Källa: Migrationsverket.

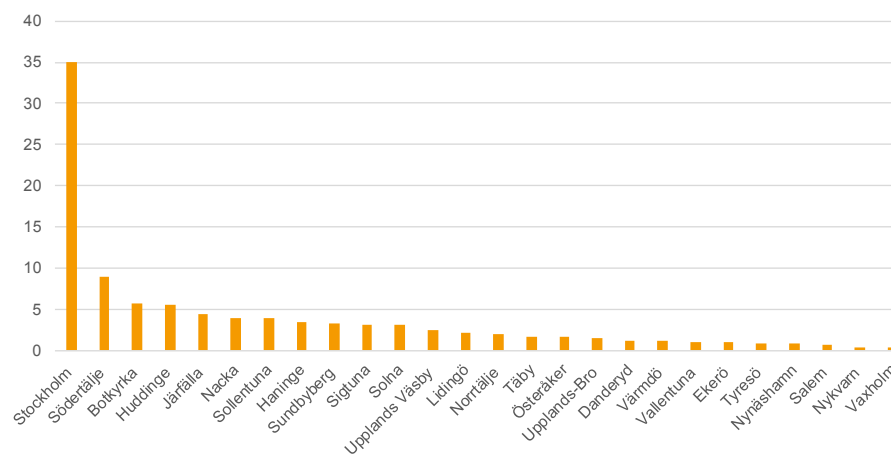

Diagram 5. Kommunernas andel av länets totala mottagande 2016. Andelar i procent.
Källa: Migrationsverket.

information om hur individerna kan ta sig vidare på bostadsmarknaden. Även om tillfälliga lösningar är nödvändiga under en tid, behöver arbete med fokus på långsiktighet i mottagandet pågå parallellt. Den generella bostadsbristen i länet medför ökade risker för såväl vidareflyttar på grund av osäkra boendeformer samt hemlöshet. Därför är det viktigt att bostadsförsörjningen omfattar hela gruppen nyanlända, det vill säga nyanlända som anvisas, självbosatta och ensamkommande barn och ungdomar som på sikt kan behöva hjälp med bostad.

Etablering på arbetsmarknaden

Det går bra för Stockholms län. Sysselsättningen är hög och beräknas att öka under den närmaste tioårsperioden. Även efterfrågan på arbetskraft kommer att öka. Mellan 2013 och 2025 beräknas den totala efterfrågan på arbetskraft i Stockholms län öka med

20 procent medan tillgången på arbetskraft väntas öka med 18 procent. De flyktingar som mottagits i länet kan därmed bli ett viktigt tillskott. Gymnasieutbildning och kunskap i det svenska språket är dock ofta viktiga faktorer för nyanländas arbetsmarknadsinträde.

Arbetslösheten bland utrikes födda är, och har länge varit, högre jämfört med bland inrikes födda. I Stockholms län var arbetslösheten 2016 för utrikes födda 12,2 procent och inrikes födda 4,3 procent. Motsvarande andelar i övriga riket var 17,4 respektive 4,9 procent. Det finns påtagliga risker för att denna tydliga tudelning på arbetsmarknaden kommer att öka ytterligare. De som får uppehållstillstånd skrivs idag in i Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag. I takt med att allt fler av de som kommer som asylsökande till Sverige får uppehållstillstånd ökar antalet inskrivna på Arbetsförmedlingen. I Stockholms län

Foto: Mostphotos

fanns cirka 10 500 inskrivna i etableringsuppdraget i augusti 2017, antalet beräknas öka ytterligare under 2017. En viktig faktor för en framgångsrik etablering är att berörda myndigheter och aktörer har kunskap om hur tiden innan och efter flykten påverkar individens hälsa, för att kunna behovsanpassa etableringsinsatserna. Studier visar att var femte nyanländ har sådana hälsoproblem att det hindrar ett aktivt jobbsökande

Under 2016 genomfördes en rad reformer avseende nyanlända, bland annat infördes tidsbegränsade uppehållstillstånd. Detta innebär att nyanlända, för att få stanna i Sverige, behöver söka förlängt uppehållstillstånd efter 13 månader genom en förnyad bedömning av skyddsbehov. Nyanlända kan även få stanna om de hunnit få en anställning utan anställningsstöd. De tillfälliga uppehållstillstånden har i vissa fall skapat stor oro bland de nyanlända samt medfört ökad fysisk och psykisk ohälsa.

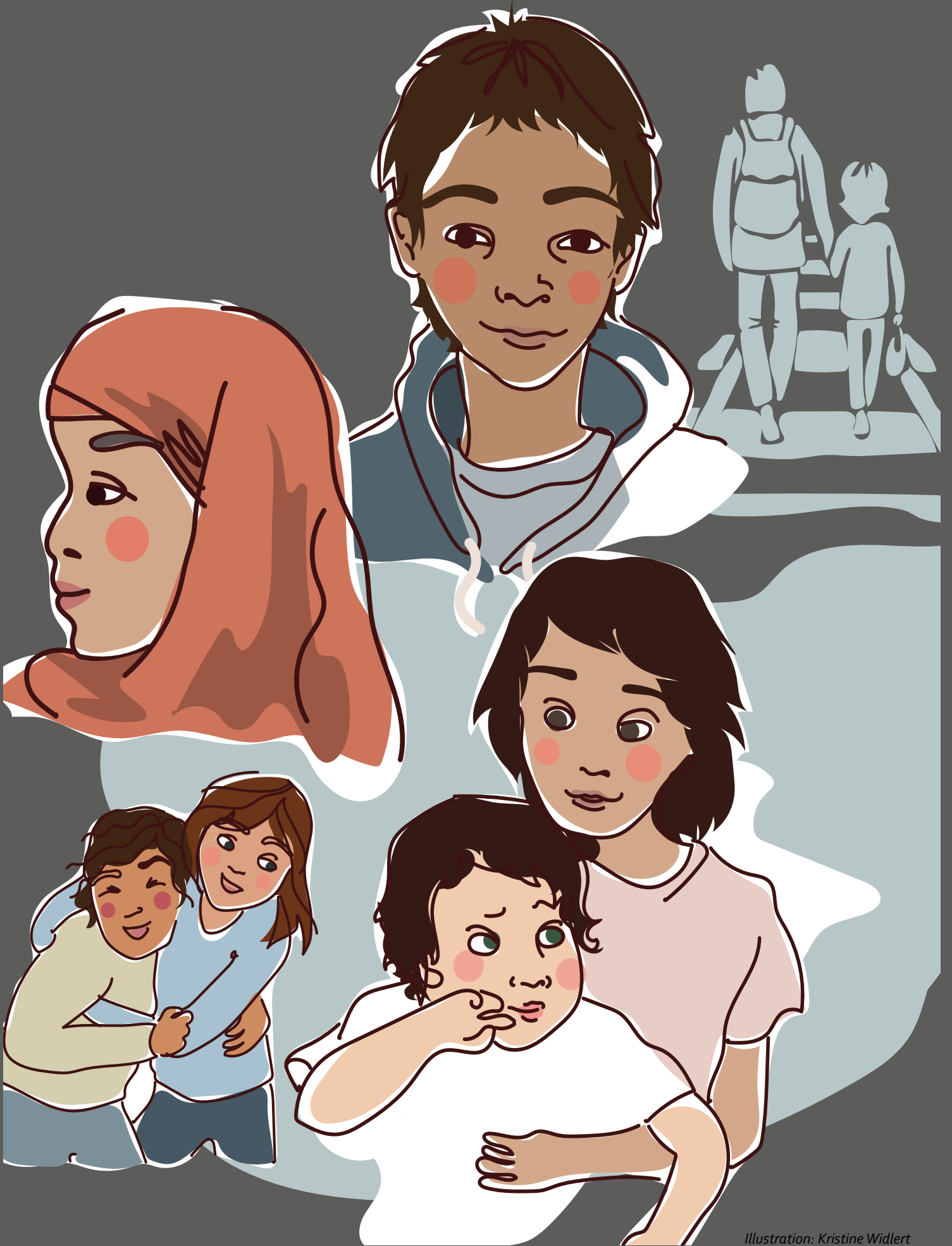
För att möta utmaningen att matcha arbets-sökande nyanlända till arbete bedrivs flera satsningar i Stockholms län bland annat genom projektverksam-

het i samverkan med såväl offentlig sektor som det privata näringslivet. Flera av Arbetsförmedlingens snabbspår finns i Stockholms län och det pågår ett utvecklingsarbete för att matcha nyanländas kompetenser till bristyrken som till exempel pedagoger. I länet finns nio svenskutbildningar för nyanlända yrkesutbildade, sfx, som erbjuds av kommunerna.

Länsstyrelsen har dessutom i uppdrag att stödja asylsökande med aktiviteter som ska främja hälsa samt ge kunskaper i svenska, om det svenska samhället och om svensk arbetsmarknad, för att på så sätt skynda på etableringsprocessen.

Länets kommuner erbjuder utbildningar i svenska för:

- Bussförare (sfb)
- Lastbilsförare (sfl)
- Hantverkare (sfh)
- Medicinsk personal (sfa.medicin)
- Lärare (sfp)
- Ingenjörer (sfinx)
- IT-programmerare (sfx-it) Företagare (sff)
- Ekonomer, samhällsvetare, jurister (sfej)

Barn och unga i flyktingmottagandet

Människor lämnar dagligen sina hemländer på grund av krig och konflikter. Bland de som flyr finns familjer med barn i olika åldrar. Många barn flyr också ensamma utan föräldrar eller anhöriga. År 2016 fick 68 800 personer uppehållstillstånd i Sverige, på grund av flykting- eller flyktingliknande skäl, av dem var 29 000 personer under 20 år vilket motsvarar 43 procent.

Även i Stockholms län är antalet nyanlända barn och unga högt. Under första halvan av 2017 fick 7 500 individer i länet uppehållstillstånd och av dem var 3 500 personer under 20 år, vilket motsvarar 46 procent. Att nästan hälften av alla nyanlända i länet är barn och ungdomar är nytt. Tidigare år har andelen barn och unga växlat mellan 35–40 procent. En av orsakerna till ökningen är att flera av det stora antalet ensamkommande barn som sökte asyl hösten 2015 successivt får beslut om uppehållstillstånd.

De kommunmottagna barnen som fått uppehållstillstånd (diagram 6 och 7) motsvarar dock inte hela gruppen ensamkommande barn, utöver dessa tillkommer de som ännu inte fått sina asylskäl prövade. Under de senaste åren har antalet ensamkommande ökat markant, från ett hundratal 2005 till 35 000 år 2015, för att under 2016 och 2017 minska igen. Minskningen beror på bland annat skärpta gränskontroller i EU och förändrad lagstiftning i Sverige. Majoriteten

av de ensamkommande barnen är pojkar i åldrarna 15–17 år, andelen flickor har i snitt legat på 14 procent men är lite högre i år och ligger på 22 procent. Barnen har huvudsakligen kommit från Afghanistan, Syrien, Eritrea, och Somalia och ursprungsländerna brukar påverka andelen flickor. På grund av gränskontroller och restriktioner inom EU har dock antalet ensamkommande barn från Afghanistan minskat, istället har andelarna statslösa och Marockanska barn ökat under 2017.

År 2015 kom det omkring 5 500 asylsökande ensamkommande barn till Stockholms län vilket var unikt. Fortfarande väntar många av dessa ungdomar på beslut i sina asylärenden. Av diagram 7 framgår hur många personer som fått uppehållstillstånd i Stockholms län det senaste decenniet, hur många av dem som var under 20 år respektive ensamkommande barn.

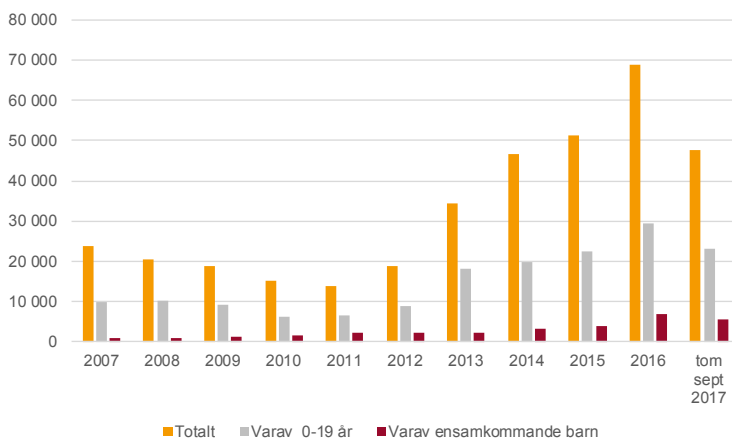

Diagram 6. Nyanlända med uppehållstillstånd i Sverige, dvs. kommunmottagna som omfattas av förordningen (2010:1122) om statlig ersättning.
Källa: Migrationsverket.

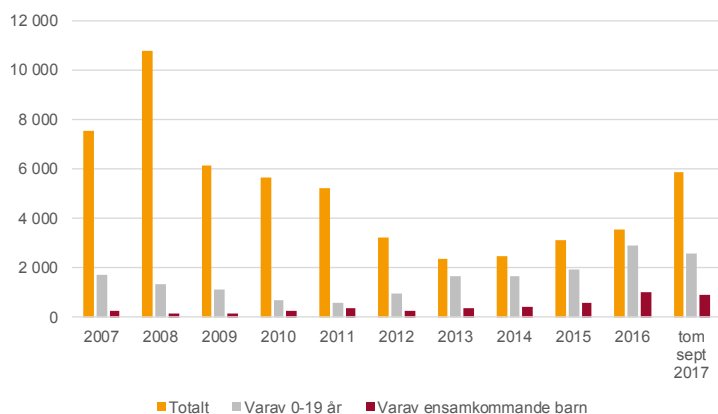

Diagram 7. Nyanlända med uppehållstillstånd i Stockholms län, dvs. kommunmottagna som omfattas av förordningen (2010:1122) om statlig ersättning.
Källa: Migrationsverket.

Ungdomar etablerar sig

Tidigare studier av flyktingbarn har visat att barn som kom till Sverige utan sina vårdnadshavare mellan åren 2003 och 2012 i de allra flesta fall påbörjade utbildning på grundskole- eller gymnasienivå och att en del även fortsatt till högskoleutbildning. Läsåret 2016/2017 var språkinträdning det fjärde största programmet i den svenska gymnasieskolan. Språkinträdningens program vänder sig till nyanlända ungdomar med begränsade kunskaper i svenska språket och som inte har uppnått behörighet till gymnasieskolans nationella program. Inträdningens program syftar till att nyanlända elever ska kunna läsa vidare i gymnasieskolan eller vid annan utbildning.

Ett annat resultat är det gått bättre för ensamkommande barn att etablera sig på arbetsmarknaden jämfört med de flyktingbarn som har invandrat med sina föräldrar. En möjlig förklaring är att ensamkommande har bättre samhällsstöd i form av bland annat regelbunden kontakt med socialtjänsten samt en god man eller särskild förordnad vårdnadshavare. I vissa kommuner har merparten av de ensamkommande barnen haft socialtjänstens insatser tills dess att de slutfört sina gymnasiestudier eller upp till 21 års ålder. Vidare har de ensamkommande barnen haft en annan möjlighet att lära sig svenska och ta del av ett föreningsliv eftersom de placeras i redan etablerade familjer eller HVB hem som ofta har ett nätverk och goda kontakter med civilsamhällets aktörer vilket möjliggör en meningsfull fritid. Detta är således fördelaktigt i jämförelse med de barn som bor med sina föräldrar och därför pratar sitt modersmål och som själva måste avkoda det nya samhället och hitta vägar in i föreningslivet då de ännu inte har hunnit skaffa sig ett socialt kapital i Sverige. En annan orsak till etablering på arbetsmarknaden är att många

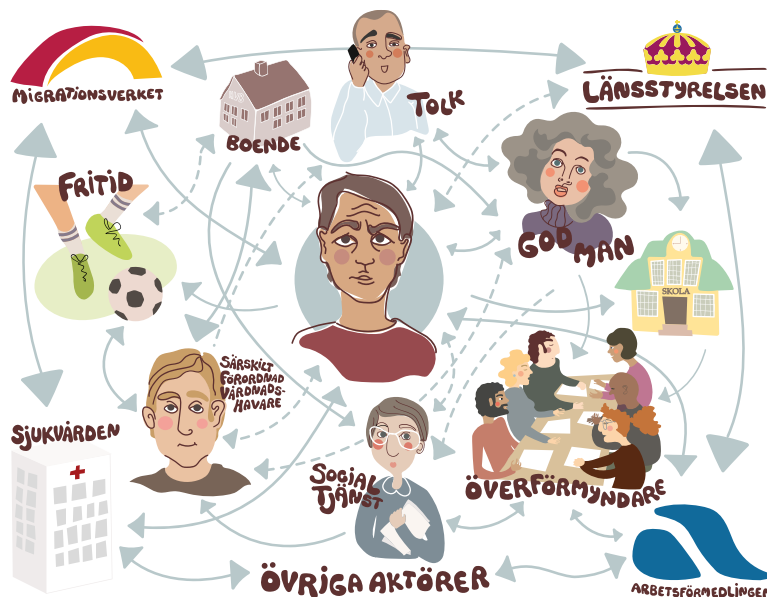
ensamkommande ungdomar känner hög press på sig från familjen som är kvar i hemlandet. Skolinspektionens granskning av gymnasieskolans språkinträdning 2017 lyfter också fram vikten av förväntningar på elevens förmåga som en grund för att eleven ska nå uppsatta mål med utbildningen.

Förändrade förutsättningar

Under 2017 har länets kommuner arbetat med utmaningen att erbjuda alla ensamkommande barn det som de har rätt till; ett tryggt boende, en sammanhängande skolgång, en meningsfull fritid och en god hälsa. Arbetet har påverkats av det höga antalet ensamkommande och de mycket långa handläggningstiderna hos Migrationsverket. Migrationsverket tidigare mål om att fatta beslut i asylärenden efter 90 dagar har överstigit med råge i och med väntetider på över 500 dagar för ensamkommande barn. Den långa väntan på asylbeslut medför bland annat att individer som sökt skydd som barn hinner fylla 18 innan de får sitt ärende prövat, vilket innebär ett förändrat rättsligt skydd och att fler får avslag på sin ansökan.

Under 2016–2017 har en rad förändringar i lagar och regelverk genomförts; tillfälliga uppehållstillstånd, begränsad familjeåterförening, åldersbedömningar, uppehållstillstånd för gymnasiestudier samt en halvering av de statliga ersättningarna till kommunerna för mottagande av ensamkommande barn. Den nya ersättningsförordningen innebär ett förtydligande av ansvarsfördelningen mellan kommun och stat: asylsökande som fyller 18 innan beslut om uppehållstillstånd skrivs nu ut ur socialtjänsten (kommun) och över till Migrationsverket (stat). Då Migrationsverket inte har anläggningar i Stockholms län innebär detta att berörda unga måste lämna länet. Parallellt med förordningen införde regeringen ett tillfälligt kommunbidrag, för att berörda ungdomar

Figur 1. Centrala aktörer i arbetet med ensamkommande barn och unga.
Illustration: Kristine Widlert.
Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län.

ändå ska kunna bo kvar i kommunen. Detta kommunbidrag, som inte täcker alla kostnader, har skapat nya ottydligheter rörande ansvarsfördelningen.

Förändringarna påverkar såväl de ensamkommande barnen som kommunernas verksamheter och dess möjligheter att ge individer det stöd de tidigare gjort. En aktuell fråga under året har varit den utbredda psykiska ohälsan hos främst gruppen ensamkommande barn. Både kommunanställda och aktörer från civilsamhället har rapporterat om att de mött barn i svåra situationer och med psykiska besvär. Flera aktörer anger att det förändrade regelverket har försvårat möjligheterna att långsiktigt och med hög kvalitet arbeta för barns bästa.

Stärkt skydd förutsätter regional samordning

Inom ramen för Länsstyrelsens arbete rörande barn som försvinner har flera riskfaktorer för psykisk ohälsa, avvikanden och människohandel identifierats. När många aktörer arbetar parallellt ökar riskerna för att barn faller mellan olika aktörers ansvarsområden, vilket i sin tur även ökar riskerna för psykisk ohälsa, missbruk, utsatthet för människohandel eller annan kriminalitet samt att barn lämnar de offentliga stödsystemen. En nationell kartläggning visar att 1 830 ensamkommande barn har avvikit under perioden 2013 till och med maj 2016.

På strukturell nivå är det många samhällsfunktioner som måste fungera och samverka för att barns rättigheter ska tillgodoses. När det gäller mottagande av ensamkommande barn är det

en rad aktörer både inom kommunen (socialtjänst, skola, överförmyndare, boende m.fl.) och utanför (Migrationsverket, Länsstyrelsen, Polisen och civilsamhällesaktörer) som måste samverka och ha förståelse för varandras uppdrag, ansvar och roller. Det finns en regional samverkansplan för att förhindra att ensamkommande barn försvinner. Målet är att samtliga kommuner i länet ansluter sig till arbetet och antar planen i sin kommun.

Parallellt med arbetet på den strukturella nivån kan alla aktörer som möter barn i svåra situationer arbeta med att stärka skyddet runt individen. Risk- och skyddsfaktorer är de samma oavsett kön, etnicitet, kulturell bakgrund eller social klass. Avgörande för barn och ungdomar är att det finns närvarande vuxna, att de har framtidstro och att det skapas förutsättningar för att ge individen kontroll över den egna livssituationen.

Som regional myndighet har Länsstyrelsen möjlighet att samordna relevanta aktörer för att möta de behov barn och ungdomar har. Myndigheten kan även arbeta för ett stärkt individuellt skydd och långsiktigt för ett bättre samhällsstöd.

Riskfaktorer för psykisk ohälsa på individnivå

- Avsaknad av familj
- Bristande framtidstro
- Svaga sociala nätverk
- Avsaknad av kontroll över den egna livssituationen

Bostäder till alla

Behovet av fler bostäder är stort i alla länets kommuner. Bristen på bostäder påverkar bland annat företagens förmåga att rekrytera arbetskraft, studenters vilja att studera i länet och unga vuxna att flytta hemifrån, det vill säga möjligheten att hitta en bostad som passar hushållets behov.

Bostad åt alla

Länet har de senaste åren haft en kraftig befolkningstillväxt. Befolkningen i länet ökar främst genom att många barn föds men också genom att många flyttar hit och då främst från andra länder. Länet har en ung befolkning men framöver kommer antalet ålderspensionärer öka till både antal och andel.

När länet växer ökar behovet av bostäder.

Problemen att finna en lämplig bostad är störst för de personer som har svårt att hävda sig på dagens bostadsmarknad. Det gäller äldre, personer med funktionsnedsättning, unga som vill flytta hemifrån, studenter som vill utbilda sig i regionen, kvinnor i behov av skyddat boende, nyanlända till Sverige. Detta visar sig även i att hemlösheten som tidigare främst handlat om personer med missbruksproblematik idag domineras av personer med svag ekonomi. Den stora flyktinginvandringen och den nya bosättningslagen har medfört att många nyanlända med uppehållstillstånd anvisas till länets kommuner. Hushåll som kommunerna har ansvar att finna ett lämpligt boende åt.

I länet bor knappt 2,3 miljoner människor fördelade på strax över en miljon bostäder. Jämt utslaget skulle det innebära drygt två personer per bostad. Men detta fördelar sig ojämnt, störst yta har de som bor i småhus och minst yta per person har de som bor i hyresrätt. Boendet är socioekonomiskt segregerat, och skillnaderna mellan ekonomiskt resursstarka och resurssvaga områden ökar i regionen. Trångboddheten är till exempel betydande i vissa delar av regionen och har ett tydligt samband med inkomstnivå. Enligt Länsstyrelsens medborgarundersökning upplever närmre var femte person sig som trångbodd. Unga länsbor, 18–30 år, och personer med utländsk bakgrund upplever trångboddhet i större utsträckning än andra.

En miljon bostäder

När allt fler hushåll har svårt att etablera sig på bostadsmarknaden blir det viktigt att se över hur den miljon bostäder som redan finns i länet nyttjas och vem som får tillgång till dessa. För personer som har litet eller inget sparkapital, låga inkomster, osäkra anställningsformer och få ködagar är chanserna att komma in på Stockholms bostadsmarknad mycket små. Samtidigt har priserna för bostadsrätter och småhus ökat kraftigt de senaste åren.

I Stockholms bostadsförmedling står över en halv miljon i kö varav närmre 80 000 söker bostad aktivt. I takt med att antalet köande ökar har också kötiden för att få en bostad ökat. Idag ligger den genomsnittliga tiden för att erbjudas en bostad genom bostadsförmedlingen på nio år. Fastighetsägares krav på blivande hyresgäster kan också vara ett hinder för många hushåll. Några bostadsbolag inom allmännyttan har de senaste åren valt att frångå det schablonmässiga inkomstkravet på normalt 3 gånger årshyran och istället infört att ett bestämt belopp ska finnas kvar när hyran är betald samt godkänt försörjningsstöd som inkomst. Dessa förändringar har underlättat för många att komma in på hyresbostadsmarknaden.

Att hitta en bostad via andrahandsmarknaden är ett alternativ. Andrahandshyrorna har dock ökat kraftigt de senaste åren vilket påverkar vem som har tillgång till marknaden. Enligt Länsstyrelsens medborgarundersökning bor närmre 3 procent av befolkningen i åldern 18 till 85 år i andra hand och ytterligare 4 procent bor inneboende. Unga mellan 18 till 30 och personer med utländsk bakgrund i betydligt större utsträckning än övriga hushåll. Statskontoret bedömer att det utrymmesmässigt finns en potential att öka uthyrningen då många uppger att de har ett eller flera sovrum över i sin bostad, men att viljan att hyra ut är låg.

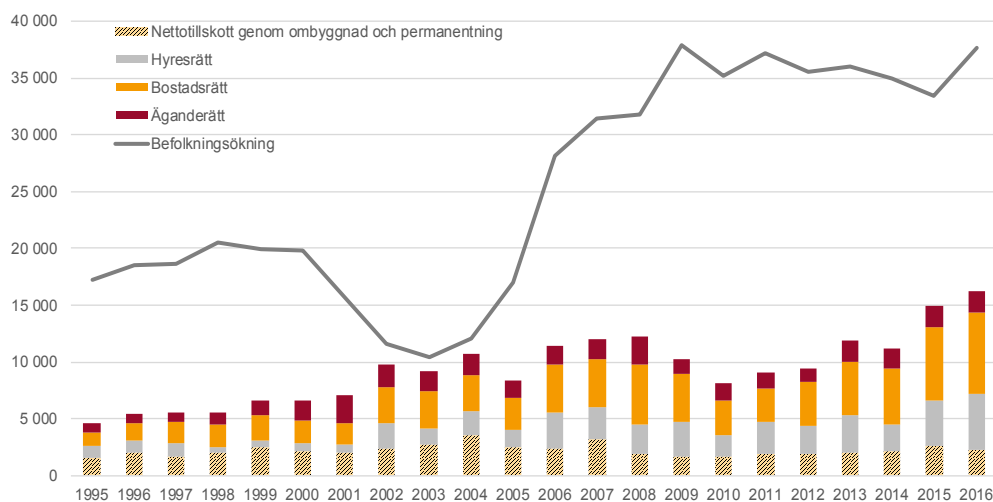

Diagram 8. Tillskott av bostäder och befolkningsökning i Stockholms län. Källa: SCB, TRF och Länsstyrelsen i Stockholms län.

Ett bättre nyttjande av befintliga bostäder påverkas också av de skatter som är kopplade till att bo och till att sälja sin bostad.

Tillskott av bostäder

Samtidigt som bristen på bostäder för de med lägre inkomster ökar har de senaste årens bostadsbyggande nått rekordhöga nivåer.

Tillskottet av bostäder var 2016 över 16 000 och förväntas vara högt även detta och nästföljande år. Några bostadsprojekt i länet har det senaste året beviljats statligt investeringsstöd för byggande av klimatsmarta hyresrätter med lägre hyra samt för byggande av bostäder till äldre.

Nästan alla kommuner har mål för bostadstillskottet som motsvarar det regionala behovet av bostäder. Sammanlagt är kommunernas mål över 20 000 bostäder per år. Kommunernas planberedskap för fler nya bostäder är omfattande, vilket antyder att den höga takten i bostadsbyggandet kan hålla i sig. Antalet möjliga bostäder i detaljplaner som inkommer till Länsstyrelsen på samråd har exempelvis ökat från 10 000 år 2012 till 54 000 år 2016. För att klara bostadsförsörjningen behöver regionen ha ett högt och jämt bostadsbyggande, men vem de nya bostäderna byggs för behöver också lyftas.

Om den höga byggtakten kommer att hålla i sig påverkas av faktorer som konjunktur, byggarbetskraft och hur många hushåll som kan efterfråga de bostäder som byggs. Byggandet sker på marknadens villkor och inte utifrån behov. Nyproduktion vänder sig i allmänhet till betalningsstarka hushåll och sociala konsekvensbedömningar saknas ofta i kommu-

nernas program och detaljplaner. En ökad variation av nyproduktionen och en mer flexibel bebyggelsestruktur där byggnader kan samnyttjas av flera verksamheter eller enkelt ändra användning skulle bidra till ett mer långsiktigt hållbart byggande.

Hållbar samhällsplanering

Konkurrens om mark för ny bebyggelse gör planeringen och avgränsningen mellan tillgång till natur- och kulturmiljöer och behovet av ny bebyggelse och ny infrastruktur allt svårare. Länets prioriterade miljömål har ännu inte nåtts, varför en hållbar samhällsplanering och hushållning med ändliga resurser får stor betydelse. Klimatförändringarna förväntas leda till blötare vintrar, torrare somrar, stigande hav och förändrade flöden i vattendrag och sjöar. En större medvetenhet om möjliga framtida konsekvenser som ökad risk för översvämningar, ras och skred i den fysiska planeringen bidrar till att minska samhällets sårbarhet.

Tillkommande bostadsbebyggelse sker ofta genom förtätning i tidigare exploaterade områden. Av det följer att de planer som kommunerna upprättar hanterar komplexa avvägningar mellan olika intressen. Det kan handla om exploatering i bullerutsatta miljöer, nära trafikleder för farligt gods, där hänsyn måste tas till riksintressen eller exploatering som påverkar vattenkvaliteter eller framtida klimatförändringar. Frågor som alla ställer krav på särskild hantering och medför svåra avvägningar, men som likväl måste lösas för att säkerställa tillgången till bostäder samtidigt som en hållbar samhällsutveckling för framtida generationer värnas.

Kulturmiljö – en resurs för hållbar utveckling

Stockholms kulturhistoriska miljöer utgör en viktig del av länets historia och attraktionskraft. Samtidigt står kulturmiljövården inför stora utmaningar till följd av ett allt mer intensivt samhällsbyggande med hög och kontinuerlig efterfrågan på bostäder och infrastruktur. Dialog och samverkan kring frågor som rör kulturmiljö, men även samhällsbyggandet i stort, är en förutsättning för att säkerställa ett hållbart samhällsbyggande.

Stockholmsregionens kulturmiljöer

Stockholmsregionens kulturmiljöer är ett resultat av en lång utveckling som inte bara är värdefull för regionen. De kulturmiljöer som finns i Stockholms län utgör i stor utsträckning även en del av det nationella kulturarvet. Inte minst stora delar av centrala Stockholm, som under århundranden varit noden för statsförvaltning, handel och kultur.

Stockholms funktion som huvudstad har gett upphov till många arkitektoniska prestigeprojekt under 1900-talet. Runt om i länet finns även spår från betydligt äldre tider som boplatser från stenålder, bronsåldersrösen, järnåldersgravfält, historiska bytomter och landskap som har brukats i århundraden. I skärgården finns flera viktiga värden i form av kulturhistoriska lämningar och historiska farleder. Allt detta och mycket mer utgör själva grunden för Stockholmsregionens kulturhistoriska årsringar och är värdefulla miljöer som kulturmiljövårdens olika aktörer gemensamt arbetar med att förvalta.

Nya förutsättningar i ett växande Stockholm

Under 2017 kommer cirka 20 000 bostäder att påbörjas i länet och takten väntas inte förändras nämnvärt de närmaste åren. Detta skapar en särskild utmaning där samhällsbyggandet ska klara av att möta bostadsbehovet samtidigt som värden och resurser i den existerande miljön ska tillvaratas. Stat, kommuner och privata aktörer har här en gemensam uppgift att bygga och planera hållbart för att garantera en fortsatt tillgång till vår gemensamma kulturmiljö.

Kulturmiljö är en ändlig resurs som utgör själva grunden för Stockholmsregionens specifika karaktärsdrag och attraktionskraft. När nya bostäder byggs görs detta ofta i redan existerande miljöer som antingen förtätas eller förändras i grunden. I många fall kan ny bebyggelse och nya uttryck resultera i att kulturmiljön stärks. I andra fall utsätts kulturmiljön för prövningar och ibland kan ökad exploatering resultera i skador på kulturmiljön.

Kulturmiljö

All miljö som bär spår av mänsklig verksamhet och aktivitet.

Kulturmiljövård

Verksamhet, i både offentlig och privat regi, som har som uppgift att identifiera och vårda särskilt värdefulla delar av kulturmiljön.

Skydd av kulturmiljöer

I Stockholms län finns 190 byggnadsminnen, 220 kyrkor och 18 000 registrerade fornlämningar som är skyddade enligt kulturmiljölagen. Utöver detta finns även ett okänt antal oregistrerade fornlämningar, även dessa är skyddade enligt lag.

I länet finns även flera miljöer som är skyddade på andra sätt, bland annat genom plan- och bygglagen, miljöbalken och landskapsbildskydd.

Det finns flera exempel i länet som visar på att bostadsbyggande kunnat prioriteras samtidigt som kulturhistoriska miljöer stärkts och fått nya användningsområden. Kvarnholmen i Nacka kommun är ett tydligt exempel på detta, här har ett spännande samband mellan kulturmiljö och ny bebyggelse skapats. På Kvarnholmen finns en bevarad industrimiljö med årsringar från 1890-talet fram till 1900-talets senare del. Här finns några av de tidigaste exemplen på funktionalism i Sverige genom Kooperativa Förbundets bostäder, däribland Sveriges första lamellhus. Delar av 1920- och 1930-tals bebyggelsen är byggnadsminne. De senaste åren har Kvarnholmen förtätats med framför allt ny bostadsbebyggelse, men äldre industribebyggelse har också återanvänts och byggts om till bostäder.

Ett ansvar delat mellan stat och kommun

I Stockholms län finns 120 riksintressen för kulturmiljövård, vilket motsvarar ungefär 12 procent av länets yta. I jämförelse med andra län är detta en relativt stor andel. Omfattningen återspeglar den unika position som Stockholmsregionen haft i landets historia. Riksintressen är utpekade statliga intressen som ska tas i beaktning vid kommunal planering. Vid Länsstyrelsen i Stockholms län pågår en översyn av länets riksintressen för kulturmiljövården, syftet är att förtydliga särskilda värden och underlätta det framtida planarbetet.

Ett centralt verktyg i arbetet med att balansera samhällsbyggande och kulturmiljövård är ett aktuellt kommunalt kulturmiljöprogram. Ett kulturmiljöprogram identifierar höga kulturmiljövården i kommunen och målar upp en tänkt riktning för kulturmiljöns plats i den kommunala planeringen. Programmet är tänkt att fungera som planeringsunderlag och som stöd för att prioritera mellan olika insatser. Länsstyrelsen stöttar kommunerna genom att ge bidrag till att utveckla kulturmiljöprogram och genom kommundialoger tidigt i planprocesserna. En fungerande samverkan och tydligt fastställda ansvarsroller mellan stat och kommun är en förutsättning för att identifiera gemensamma målbilder tidigt under planprocessen.

12%
av länets yta
utgör riksintresse för
kulturmiljövård

Kulturmiljömålen som del av det hållbara samhällsbygget

Sedan 2014 har Sverige nationella kulturmiljömål med syfte att främja ett hållbart samhälle. Målens utgångspunkt är att främja en mångfald av kulturmiljöer, delaktighet i kulturmiljön, kulturmiljön som gemensam källa till kunskap och att kulturmiljö tas tillvara i samhällsutvecklingen. Genom att identifiera och tillvarata värden i livsmiljön kan ett hållbart samhälle säkras. De samhällen som byggs upp idag blir framtida generationers vardagsmiljöer. Kulturmiljö är både en värdehöjande resurs och en källa till kunskap. Kulturmiljövård handlar därför ytterst om att tillvarata den kvalitet och attraktionskraft som gör Stockholmsregionen till det den är idag.

Kulturmiljömålen har även flera beröringspunkter med Sveriges miljömål. Genom att se till en kombination av kvalitéer, till både natur- och kulturvärden, kan vi röra oss framåt mot en mer hållbar värld. Kulturmiljölagens portalparagraf anger att kulturmiljön är allas ansvar. Att förmedla och bredda kunskaperna om kulturmiljö och kulturarv är en förutsättning för att detta ansvar ska kunna tas och ett hållbart samhällsbygge realiseras.

Foto: Christina Fagergren

Trafikutmaningar i en växande region

År 2030 kommer trängseln i trafiksystemet inte att ha förbättrats. Men den bedöms heller inte att ha försämrats, vilket är en stor framgång. Under tiden kommer länet ha vuxit med över 400 000 personer och nära 100 miljarder kronor investerats i trafiksystemet.

Den höga tillväxttakten i länet skapar utmaningar för regionen. Under 2000-talet har kapacitetsbrister i infrastruktursystemet nått en ny kritisk nivå. En befolkningsökning om cirka 35 000 nya invånare varje år har inneburit stora utmaningar för transport- och bostadssektorn som inte har adresserats fullt ut. På knappt fem år har Stockholms län befolkning vuxit med ett Linköping och på mindre än tio år med ett Malmö. Trots att stora infrastrukturprojekt genomförts, byggs, och planeras är trängseln i transportsystemet stor, särskilt vissa tider och vid vissa platser.

Trafiksystemets sårbarhet

Den omfattande trafiken i systemet innebär att en liten störning snabbt kan få stora konsekvenser oavsett om den är orsakad av olyckor, sabotage, angrepp eller klimatpåverkan. En större störning kan leda till kris och medföra negativa konsekvenser både för transportsystemet och övriga samhället. Det gäller även viktiga målpunkter som hamnar och flygplatser.

Ett exempel på en större störning är 2016 års olycka på Södertäljebro som ledde till långvarig kapacitetsnedsättning. Men även omfattande snöfall eller en mindre krock på fel plats vid fel tidpunkt kan få omfattande konsekvenser. När invånare inte kan ta sig till sina arbetsplatser eller hämta barn på förskola och när företagen inte får leveranser i tid eller medarbetarna inte kommer påverkar det hela samhället och tillväxten.

Länsstyrelsen har tillsammans med Trafikverket genomfört ett arbete som syftar till att identifiera sårbarheter i transportsystemet och ta fram förslag på åtgärder för att minska risken för störningar och effekterna av eventuella störningar om de trots allt inträffar. Resultatet av det gemensamma arbetet har legat till grund för prioriteringar i såväl länsplanen som den nationella planen för transportsystemet.

Investeringar i trafikinfrastruktur

Länsplanen för regional transportinfrastruktur är en del av den statliga strategiska infrastrukturplaneringen och visar på investeringar i transportsystemet under en tolvårsperiod. Länsstyrelsen ansvarar för framtagandet av länsplanen och kommer att fatta beslut om en ny plan 2018. Den omfattar nära 8,6 miljarder kronor och huvuddelen av pengarna är medfinansiering till landstingets kollektivtrafikåtgärder. Dessa åtgärder är de som ger störst effekt på minskad trängsel och klimatutsläpp.

Tillsammans med investeringarna från den nationella planen, trängselskattens överskott, kommunernas medfinansiering och landstingets investeringar i regional kollektivtrafik kommer nära 100 miljarder kronor att investeras i ny infrastruktur i länet fram till 2030. Det kommer dock fortfarande vara stor trängsel eftersom länets befolkning växer kraftigt och många byggprojekt pågår som stört trafiken. Dock bedöms trängseln inte förvärras. 2011 beräknade Trafikanalys att samhällets kostnader för trängsel i Stockholms län uppgår till knappt 9 miljarder kronor årligen. I Stockholms län med omgivande län pendlar resenärerna i genomsnitt längre, både i tid och sträcka, än i andra delar av landet. Stockholm

Foto: Mostphotos

står också för landets högsta marknadsandel för kollektivtrafik och svarar för hälften av landets samlade kollektivtrafikresande.

Men än viktigare än nya investeringar är dock att underhållet och reinvesteringarna av den befintliga infrastrukturen håller hög fart. Stora delar av länets infrastruktur är gammal och inte minst på järnvägs sidan finns stora behov av förbättrat underhåll för att undvika förseningar och avstängningar.

Förhandlingar om bostadsbyggande

Det finns två pågående förhandlingar som syftar till ökat bostadsbyggande. Den ena är Sverigeförhandlingen och den andra är Uppdrag att samordna större samlade exploateringar med hållbart byggande. Den första syftar till att bygga höghastighetsjärnvägar mellan Stockholm och Göteborg samt mellan Stockholm och Malmö. En annan viktig del i förhandlingsuppdraget är att öka kollektivtrafiken, förbättra tillgängligheten och öka bostadsbyggandet i de tre storstäderna. I Stockholms län finns nu en överenskommelse om kollektivtrafikinvesteringar på cirka 25 miljarder kronor och som beräknas ge 100 000 nya bostäder. Stockholms länsplan är med och finansierar delar av dessa utbyggnader.

Den andra förhandlingen har identifierat två potentiella utbyggnadsområden i södra halvan av länet, Segersång i Nynäshamn och Hemfosa i Haninge. Dessa beräknas kunna byggas ut med 10 000 bostäder var under en lång tid och investeringar i infrastruktur kan bli nödvändiga.

Regionalt cykelkansli

I Regional cykelplan för Stockholms län 2014–2030 är ett mål uppsatt om att cykeltrafiken i länet år 2030 ska utgöra 20 procent av det totala resandet. Målet ska nås genom en kraftfull utbyggnad av regionala cykelstråk, ett slags huvudleder för cyklisterna. För att möjliggöra ökad cykling i hela länet har ett regionalt cykelkansli inrättats. Det är ett samarbete mellan Länsstyrelsen, Stockholms läns landsting och Trafikverket Region Stockholm. Syftet är att underlätta för länets väghållare att bygga ut det regionala cykelvägnätet. Cykelkansliet ska fungera som koordinatör och bollplank och bidra med kunskaper och erfarenheter inom cykelområdet.

Länsplanen i Stockholm har satt av cirka 725 miljoner kronor mellan 2018–2025 för utbyggnad av det regionala cykelvägnätet.

Arlanda

Att ha god tillgänglighet och bra förbindelser med andra internationella regioner är inte bara av betydelse för Stockholmsregionen utan för hela riket. I det sammanhanget är Stockholm Arlanda Airport med sina drygt 180 destinationer Sveriges viktigaste kommunikationsnav, men vid flertalet interkontinentala resor krävs ett byte i till exempel Köpenhamn. Att öka antalet internationella direktdestinationer är av stor betydelse för turismen, näringslivet och regionens profil som en internationellt tillgänglig region. Under 2016 passerade cirka 24,7 miljoner resenärer genom flygplatsen, vilket är det högsta antalet någonsin.

En skärgård för alla

Stockholmsregionens skärgård är unik – inte bara i Sverige utan också i världen. Ingen annanstans finns en skärgård, skyddad i ett innanhav, som samtidigt ligger så nära en storstadsregion. Under de intensiva veckorna på sommaren söker sig en stor mängd människor till det varierade utbudet, men trots detta har en stor del av länets befolkning aldrig besökt denna enastående miljö.

Attraktiv och tillgänglig skärgård

Skärgården har en stor betydelse för regionens attraktivitet och målbilden är att skärgården ska vara tillgänglig för alla med goda förutsättningar för rekreation, boende och verksamhet. Med 30 000 öar och skär är Stockholms skärgård inte en plats, utan flera. Ungefär 200 av öarna är bebodda med totalt 10 000 bofasta, varav 3 000 bor på öar utan fast landförbindelse. Utöver det tillkommer delårsboende, fritidsboende och sommargäster vilket gör att befolkningen flerdubblas under den korta sommarsäsongen. Det finns stora skillnader mellan olika öar men ett gemensamt behov för skärgårdens framtida utveckling är att säkerställa tillgång till bra kommunikationer.

Transporter

Ett större utbud av effektiva transporter till rimliga kostnader är en förutsättning för att skärgården ska kunna fortsätta utvecklas. Beräknat i tid är avståndet till olika servicefunktioner för de boende i skärgården ofta längre än i stora delar av Sveriges övriga gles- och landsbygd. För de som bor och verkar i skärgården är ett fungerade transportsystem av stor betydelse och det samma gäller den för många öar viktiga besöksnäringen. Vattnet riskerar att ses som en barriär som skapar begränsningar för människor som vill ta sig ut i skärgården.

Båt är det primära färdmedlet för resor i skärgården och utgör därmed en viktig del av länets kollektivtrafik. Det är fem gånger dyrare och tar tre gånger så lång tid att färdas på vatten jämfört med på land, oavsett om man åker privat eller kollektivt. Det kan även vara svårt att hitta fram till destinationen till följd av komplicerade tidtabeller och kombinationer av olika färdmedel. Om skärgården ska vara tillgänglig för alla behöver också de resandes varierande förutsättningar

beaktas. Även människor som saknar tidigare erfarenhet av att resa i skärgården ska kunna göra det genom lättillgänglig information och till rimliga kostnader. Skärgårdens transportsystem behöver utvecklas för att bli mer användarvänligt för alla.

Höga fastighetspriser, många män och många äldre

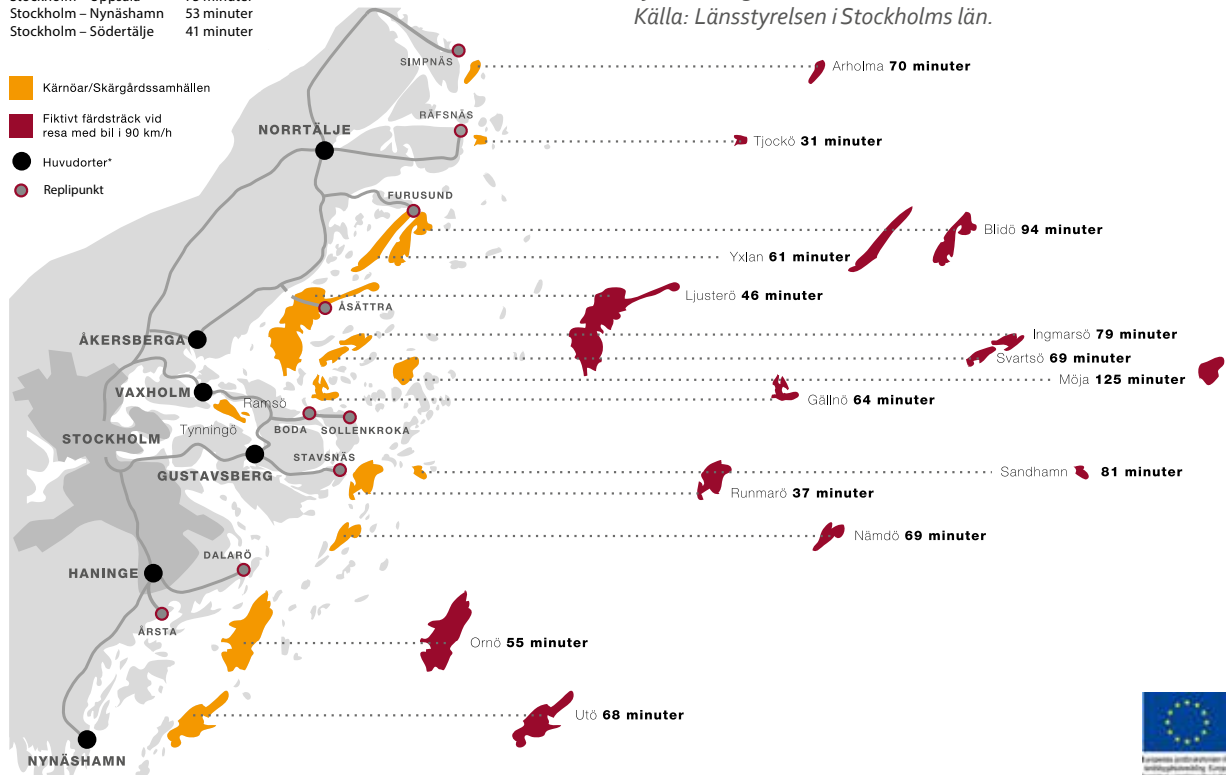
Den stora efterfrågan på fritidstomter i Stockholms skärgård har bidragit till höga fastighetspriser, vilket i sin tur försvårar för de som önskar bosätta sig permanent. Även den demografiska fördelningen i skärgården är skev. De fastboende består till större del av äldre varav betydligt fler män är kvinnor, något som är vanligt förekommande på landsbygden. Dessa faktorer bör det tas hänsyn till vid framtida insatser. Skärgården ska vara tillgänglig att bo och verka i även för kvinnor och unga personer.

Det finns ett stort intresse av att på ett hållbart vis bevara naturen som den ser ut idag, samtidigt som besöksnäringen är viktig för många som verkar i skärgården. En ökad besöksfrekvens medför dock ofta en högre exploatering vilket påverkar känsliga ekosystem och kan ge bestående effekter. En stor del av skärgården är skyddad genom naturreservat och ytterligare skydd ges i form av strandskydd och annan lagstiftning som syftar till att förhindra att unika värden går förlorade. De som bor och verkar i skärgården är engagerade i frågan och intressekonflikten mellan att vilja bygga eller bevara är påtaglig, att förena dessa intressen är en stor utmaning för framtiden.

Länsstyrelsen, Landstinget, skärgårdskommunerna, och Skärgårdsstiftelsen är exempel på offentliga organisationer som tillsammans med boende, företagare och andra aktörer är betydelsefulla för skärgårdens utveckling.

Tidssträckor på land
 Stockholm – Gävle 110 minuter
 Stockholm – Uppsala 75 minuter
 Stockholm – Nynäshamn 53 minuter
 Stockholm – Södertälje 41 minuter

■ Kärnör/Skärgårdssamhällen
 ■ Fiktivt färdsträck vid resa med bil i 90 km/h
 ● Huvudorter*
 ● Replipunkt

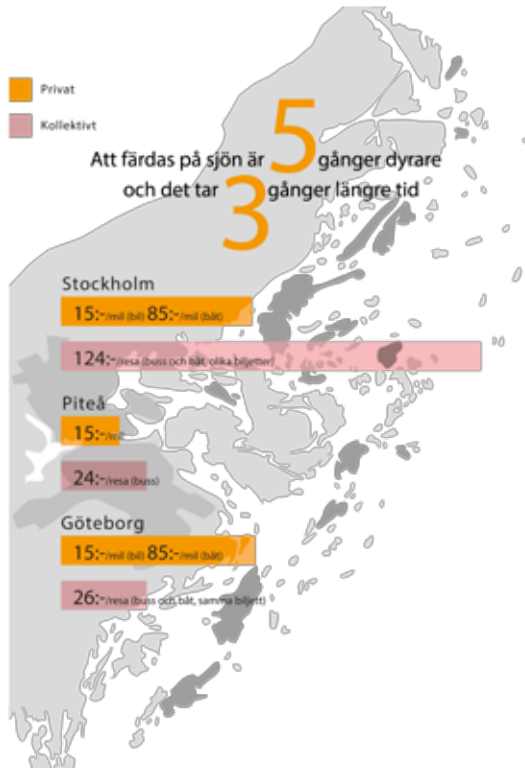

Figur 2. Tid att ta sig mellan huvudort och ö. Tid för resan har omvandlat till ett fiktivt avstånd vid motsvarande resa på land i 90 km/h. Huvudort innebär bank, postkontor, systembolag, klädbutiker etc.
 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län.

■ Privat
 ■ Kollektivt

Att färdas på sjön är **5** gånger dyrare
 och det tar **3** gånger längre tid

Figur 3. Kostnadsjämförelse för resor i skärgården.
 Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län.

Stockholms skärgård
 har en yta på drygt
 3 500 km²

Rent och friskt vatten i regionens sjöar och hav

Länets närhet till vatten är uppenbar med lång kuststräcka, tusentals skärgårdsöar samt Mälarens vikar och fjärdar. Men exploateringstrycket till följd av befolkningsökning och stark ekonomisk tillväxt medför också ett ökat behov av att värna om vattnet. För att säkerställa rent och friskt vatten bör vattenkvalitet alltid utgöra en viktig aspekt av samhällsplaneringen.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Genom miljöbalken (1998) infördes miljö kvalitetsnormer för vatten, luft och buller. Normerna anger ett önskat tillstånd, vilket i länet motsvarar att ytvattnet ska ha minst god ekologisk och kemisk status senast år 2021, i vissa fall 2027. För att nå hit behöver utsläpp av föroreningar minska. Det åligger kommuner och berörda myndigheter att säkerställa att beslutade miljö kvalitetsnormer följs.

Vattenkvaliteten är nära sammankopplad med regionens användning av mark- och vattenområden. En växande befolkning riskerar att medföra större påfrestningar på vattenmiljön, men samtidigt kan en större och tätare befolkning möjliggöra en effektivare hantering av vattenflödena.

Grundvattenresurserna i främst isälvsavlagringar har en avgörande roll för länets dricks- och reservvattenförsörjning. Grundvattnets miljö kvalitetsnormer är inriktade på vattenkemin och tillgänglig mängd grundvatten. Men förändring sker långsamt. Det är svårt att sanera för att få bort bekämpningsmedel och andra miljögifter, grundvattnet rör sig långsamt genom jord och berg. Förebyggande arbete är därför mycket viktigt för skyddet av grundvatten.

Vattenmyndigheter

Sverige är indelat i fem vattendistrikt. En länsstyrelse i varje distrikt är utsedd till vattenmyndighet. Stockholms län ingår i Norra Östersjöns distrikt med säte i Västerås. Myndigheterna fastställer och följer upp miljö kvalitetsnormerna för vatten. Arbetet baseras på ett EU-gemensamt regelverk som fastställs i Ramdirektivet för vatten.

Tillståndet i länets yt- och grundvatten

Endast cirka 15 procent av länets ytvatten har god ekologisk status. Övergödningen, till följd av stora utsläpp av näringsämnen fosfor och kväve, är det största vattenmiljöproblemet i länet idag. De främsta orsakerna bakom detta är läckage från jord- och skogsbruk, kommunala avloppsanläggningar, enskilda avlopp, industriell aktivitet och utsläpp via dagvatten från stadsbebyggelse. Många av länets yt- och grundvatten har även problem med miljögifter, till exempel ämnen från båtbottnfärger, poly aromatiska kolväten, metaller eller kemiska bekämpningsmedel. Kunskapen om förekomst av miljögifter är dock bristfällig och betydligt fler vatten än vad som är känt kan ha problem.

Halterna av kvicksilver och bromerade flamskyddsmedel bedöms överskrida gränsvärdena i samtliga ytvatten i Sverige. Källorna till detta är främst nedfall av luftburna föroreningar, något som är svårt att åtgärda lokalt. Övriga miljögifter kommer främst från tidigare industriell verksamhet, transportleder och, i mindre omfattning, från material i byggnader och övriga konstruktioner.

Miljöproblemen till trots har ändå tillståndet förbättrats successivt i de mest påverkade vattenmiljöerna genom riktade åtgärder som; förbättringar i avloppsreningsverken, ökad anslutning till kommunala avloppsreningsverk, åtgärder inom jordbruket för att minska läckaget från åkermark och åtgärder mot enskilda avlopp och dagvatten. Den positiva trenden har dock börjat mattas i vatten som har förhöjda halter av näringsämnen. Åtgärderna har gett effekt men för att komma längre behövs nya insatser.

Samhällsförändringar påverkar dagvattnet

Avrinnande regnvatten, smältvatten eller tillfälligt framträngande grundvatten går under samlingsnamnet dagvatten. Samhällets förtätning och tillväxt förutsätter effektiva system som kan hantera dagvatten, både för att minimera översvämningsrisker och för att minska utsläpp av föroreningar. Från att tidigare samla upp dagvatten i brunnar och rör och leda bort det till reningsverk eller direkt ut i ytvattnet har det blivit vanligare med lokalt omhändertagande av dagvatten. Det betyder att vattnet samlas i rännor, diken och magasin för att sedan renas, infiltreras i marken eller användas för bevattning av växter. Överskottet leds fortfarande bort mot reningsverk eller ytvatten. En utmaning i samhällsplaneringen är att skapa plats för dessa åtgärder.

Effekter av klimatförändringar

De förväntade långsiktiga förändringarna av klimatet kan resultera i en förändrad riskbild för länet och samhället, med ökad risk för översvämningar till följd av skyfall och förändrade temperatur- och luftfuktighetsmönster i tätbebyggda områden. Även ökad risk för erosion och jordskred finns bland de förväntade effekterna. En strategisk vattenplanering där både vattenkvalitet och -kvantitet behandlas begränsar dessa risker och ökar samtidigt möjligheterna att nå miljö kvalitetsnormerna.

En kartläggning av låglänta områden i länet illustrerar på vilka platser stigande havsnivåer kan leda till återkommande erosions- och översvämningsproblem. Om dessa områden ska bebyggas behövs anpassningar för att undvika problem. På motsvarande sätt har hydrologiska modeller identifierat områden som kan översvämmas vid skyfall. Dessa områden bör reserveras för att hantera dagvatten och eventuell bebyggelse måste anpassas efter översvämningsrisken.

Strategisk samhällsplanering

Om länets vatten ska vara en tillgång utan att samtidigt hota viktiga funktioner behövs planering och långsiktiga åtgärder för att motverka negativa effekter av tillväxten och klimatförändringarna.

Vattenplanering har också en given plats i länets regionala utvecklingsplan. Även de kommunala översiktsplanerna bör beskriva riskerna av för mycket eller för lite vatten samt vatten av undermålig kvalitet. Riskanalyser och resonemang om hur de kan undvikas och hanteras är nödvändiga på lokal och regional nivå.

EU-projektet *Rich Waters* är ett flerårigt samarbete mellan myndigheter, kommuner och organisationer i Norra Östersjöns vattendistrikt. Ett av projektets fokusområden är att stötta och utveckla lokal och regional vattenplanering. God vattenplanering underlättar kommunernas arbete med att samtidigt förbättra vattenkvaliteten och ta hänsyn till vattenmiljöernas sociala och ekonomiska värden. Det finns synergieffekter mellan god vattenplanering och strategisk samhällsplanering som minimerar negativa effekter av klimatförändringar. Projektet ska även ta fram exempel på hur vattenkvalitetshöjande åtgärder används i samhällsbyggnadsprocessen. Det finns ett stort behov av kunskaps spridning om framgångsrika arbetssätt och projektet syftar även till att skapa nätverk för att dela goda exempel, öka samverkan mellan olika aktörer, publicera handböcker, rapporter och riktlinjer för att underlätta vattenplanering och prioritering av åtgärder.

Utsikter för framtiden

Stora insatser behövs för att kvaliteten i länets yt- och grundvatten ska bli tillräckligt bra för att på bästa sätt kunna användas som offentlig miljö, naturresurs, för rekreation eller annat. Samtidigt får inte användningen skapa miljöproblem eller hota folkhälsan. En av de åtgärder som länet är i störst behov av är att lyfta dåligt fungerande enskilda avlopp till en acceptabel teknisk standard. Andra välbehövliga åtgärder för att förebygga skador på miljön är att förbjuda användning av giftiga ämnen, öka konsumenternas medvetenhet, öka markens genomsläpplighet för vatten och en balanserad återföring av näringsämnen till jordbruksmark. Det finns enligt vattenmyndigheten goda möjligheter för att de allra flesta av länets vatten ska nå god vattenstatus inom överskådlig tid. Även planering och tillämpning av ekosystemtjänster, som förebygger risker för skador vid skyfall eller värmeböljor, kommer på sikt att ge stora vinster för regionens urbana miljöer.

Attraktiv natur värdesätts av många

Den varierade och lätt tillgängliga naturen är en av de stora tillgångarna i Stockholms län och invånarna har sällan långt till besöksvärda naturområden. De gröna kilarnas natur- och kulturlandskap sträcker sig från Storstockholms yttre delar in mot regionens centrala delar. Östersjön, Mälaren och en mångfald sjöar sätter sin prägel på hela Storstockholm.

Frågar man länets invånare svarar drygt 9 av 10 att det är mycket eller ganska viktigt att bo nära natur, grönområden eller parker. Många vistas också gärna i naturen; drygt hälften är ute i naturen minst en gång i veckan och ytterligare dryga 20 procent minst en gång i månaden. Närheten till natur är viktigt för många, för friluftslivet, turismen, förskolor och skolor.

Aldrig långt till naturen

Stockholmsregionen har en ständig utmaning i att säkra och förvalta naturens värden och funktioner parallellt med expanderande bostadsbyggnation och transportinfrastruktur. Mot bakgrund av detta och på regeringens uppdrag har regionen tagit fram ett program för skydd av tätortsnära natur, *Aldrig långt till naturen*.

Kommunerna har en nyckelroll i att göra bra avvägningar i samhällsplaneringen och programmet grundar sig på såväl regionplanen RUFSS som kommunernas översiktsplaner. En central förutsättning när programmet togs fram var att trygga viktiga naturområden samtidigt som regionens och kommunernas långsiktiga behov av bebyggelseutveckling och transportinfrastruktur säkerställs.

Mål för friluftslivspolitiken

Riksdagen beslutade 2010 om mål för friluftslivspolitiken. Det övergripande målet är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv. Alla människor ska ha möjlighet till naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och kunskap om natur och miljö. Länsstyrelsen arbetar med att samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga friluftslivspolitiken.

Natur för alla

Människor har olika förutsättningar och behov. För att alla ska få tillgång till naturen arbetar kommunerna, Länsstyrelsen och andra aktörer för att göra naturen tillgänglig. Några av länets naturreservat anpassas för att rullstolar och barnvagnar lätt ska kunna ta sig fram. Den digitala guiden *Naturkartan Stockholms län* erbjuder tips på besöksvärda naturområden och informerar om hur tillgängliga områdena är.

Ekosystemtjänster i urban miljö

Även i den urbana, offentliga miljön efterfrågas naturinslag. Över hälften av länets innevånare anser exempelvis att det behövs fler grönområden och parker i den offentliga miljön.

På flera håll i länet finns en medveten strävan att bygga så att ekosystemtjänster leds in via de gröna kilarna, in på gårdar och gaturum i tätbebyggda områdena. Några exempel på detta är att svenska ekar och tallar nyplanteras, gamla vidkorniga träd på rätt plats i gaturummen behålls, gröna tak och väggar anläggs parallellt med en noggrann planering för lokalt omhändertagande av dagvatten.

Foto: Mostphotos

Drygt hälften av länsborna, 45–60 procent beroende på frågeområde, upplever att trafik, buller och luftkvalitet utgör ett stort eller ganska stort problem i den offentliga miljön. Dessa problem kan till viss del motverkas med smart plantering av träd och vegetationsklädda bullervallar i stadsmiljön. Stads-träd bidrar till att höja luftfuktigheten och att ta hand om de minsta luftpartiklarna, de som är farligast för lungorna och som försvårar livet för personer med luftvägsproblem. Träden ger skugga och sänker temperaturen både ute och inne under de varma månaderna. Vindens hastighet sänks och ljuden dämpas, och ju större trädkronorna är desto bättre är effekten.

Ekosystemtjänst

Tjänster som naturen och dess biologiska mångfald erbjuder gratis. Till exempel omhändertagande av nederbörd, rening av luft och pollinering.

En av EU:s starkaste arbetsmarknader

Sedan 2005 har antalet sysselsatta i Stockholms län ökat med 225 000 personer. Den starka utvecklingen har drivit upp länets sysselsättningsgrad till 71,3 procent. Särskilt män har haft en gynnsam utveckling och sysselsättningskillnaden mellan kvinnor och män uppgick till 4,6 procentenheter (2016).

Sett i ett europeiskt perspektiv är det få regioner som kan mäta sig med länets höga sysselsättning och de prognoser som genomförts pekar på en fortsatt stark utveckling. För att inte hämma utvecklingen och därmed den ekonomiska tillväxten krävs att regionen hanterar de kapacitetsbrister som uppstått och förstärkts under det senaste expansiva decenniet.

23 000 fler sysselsatta under 2016

Under 2016 ökade antalet sysselsatta med drygt 23 000 personer till knappt 1,2 miljoner sysselsatta. Det motsvarar en knapp tredjedel av rikets totala sysselsättningsstillväxt. Utvecklingen under det senaste året var marginellt mer positiv än genomsnittet under det senaste decenniet. Sett till hela tidsperioden beräknas huvudstadsregionens bidrag till sysselsättningsökningen till 40 procent. Länets höga sysselsättningsgrad på 71,3 procent kan jämföras med till exempel Västra Götaland (67,7), Skåne (65) och riket exklusive Stockholms län (65,8).

Huvudstadsregionens roll som rikets tillväxt- och sysselsättningsmotor kommer att förstärkas under det kommande decenniet. Ingen annanstans förväntas sysselsättningsökningen vara i närheten av länets förväntade utveckling. Personer med minst en gymnasial utbildning har, och förväntas fortsatt ha, mycket goda möjligheter på länets arbetsmarknad.

Den höga sysselsättning i Stockholms län förklaras bland annat av en hög utbildningsnivå, bred branschrepresentation och gynnsam demografisk profil.

Diagram 9. Antal sysselsatta (15–74 år) i Stockholms län, tusental. Källa: SCB.

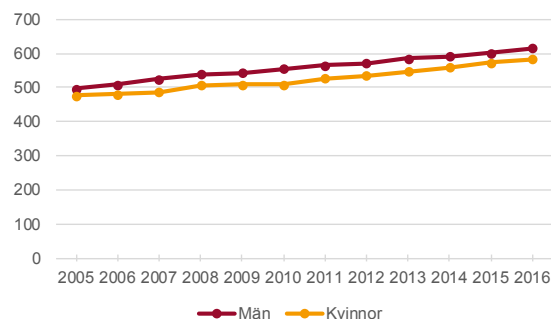
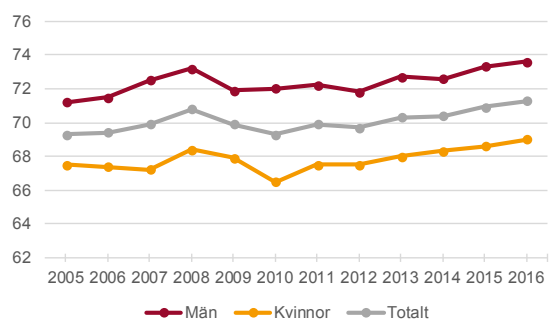

Diagram 10. Andel sysselsatta (15–74 år) i Stockholms län, andelar i procent. Källa: SCB.

82 000 arbetslösa länsinvånare

Antalet arbetslösa beräknas till 82 000 personer i Stockholms län under 2016. Det kan jämföras med drygt 88 000 personer 2015. Sett i förhållande till arbetskraften sjönk arbetslösheten jämfört med föregående år till 6,4 procent. Trots den positiva utvecklingen kvarstår signifikanta skillnader i arbetslösheten mellan inrikes och utrikes födda, 4,3 respektive 12,2 procent.

Parallellt med ökad sysselsättning och en låg arbetslöshet finns det tydliga indikationer på arbetskraftsbrist och att arbetsgivarna har svårt att finna rätt kompetens.

Svårt att hitta rätt kompetens

Efterfrågan på arbetskraft – inom såväl näringslivet som den offentliga sektorn – har varit hög under en längre tid. Tyvärr har efterfrågan inte fullt ut kunnat tillgodoses via utbudet utan arbetsgivarna uppger att de har svårigheter att rekrytera, vilket bland annat kommer till uttryck genom ett högt antal vakanser. De arbetssökande har helt enkelt inte de kompetenser som efterfrågas. Enligt näringslivet är kompetensförsörjningen ett av de största tillväxthindren. Det kan få negativa konsekvenser. Om företagen inte hittar rätt kompetens kommer verksamheter att lokaliseras till andra platser där kompetensförsörjningen kan tillgodoses. En sådan utveckling innebär att skatteinkomster, arbetstillfällen och förädlingsvärde går regionen och Sverige förbi.

Att möta utmaningen måste ske på flera plan. Det handlar inte minst om att förbättra skolresultaten, öka möjligheterna att finna bostad, men även att stärka de personer som står långt ifrån arbetsmarknaden. Det kräver omfattande utbildningsåtgärder,

och resultaten har långa ledtider. Vid sidan av dessa nödvändiga insatser kan utmaningen mildras genom ökad inpendling från övriga Sverige. Inpendlingen ökar trendmässigt och uppgår till strax över 100 000 personer. Enbart från Uppsala län pendlar drygt 30 000 till länets arbetsmarknad. Förbindelserna och pendlingen mellan länen förväntas öka när planen för fyrspar mellan Uppsala och Stockholm är genomförd. Bristen på arbetskraft – särskilt i vissa branscher – kan också mildras genom att öka volymen av människor utanför EU som är intresserade av att komma till Stockholm och arbeta.

Ökad arbetskraftsinvandring avgörande för regionens konkurrenskraft

Betydelsen av en fungerande arbetskraftsinvandring är av särskild vikt i huvudstadsregionen. Som angavs i faktarutan svarar regionen inte bara för merparten av den totala arbetskraftsinvandringen. Regionens dominans är ännu tydligare om man enbart studerar de yrken som skulle kunna klassificeras som kvalificerade. Dessa yrken är inte sällan så kallade nyckelpositioner och spelar därmed en viktig roll inom företaget. Regionens relativa dominans förklaras av ett bredare näringsliv med en större branschrepresentation där huvudkontor och specialiserade kringtjänster är viktiga inslag. Det kräver specialister som i många avseende kan vara svåra att finna i en (i internationellt avseende) liten region (eller land). Som en liten region har Stockholm inte råd att avstå arbetskraftsinvandring. Istället borde fokus riktas mot hur vi kan öka volymen och underlätta för de personer som vill komma hit.

Tabell 4. In- och utpendlare över länsgräns, Stockholms län.
Källa: SCB.

	2005	2015	2025 (prognos)
Inpendlare	85 000	101 000	116 000
Utpendlare	29 000	39 000	44 000
Nettopendling	56 000	62 000	72 000

Arbetskraftsinvandring

Totalt arbetskraftsinvandrade knappt 7 200 personer till Stockholms län under 2016. Länet svarar därmed för 57 procent av rikets arbetskraftsinvandring. Länet andel är ännu högre bland yrken med krav på fördjupad högskolekompetens och chefsyrken, 77 procent respektive 68 procent.

Stockholms län är ledande inom innovation

Stockholm är fortfarande en av Europas mest innovativa regioner. Utbildningsnivån är hög, länet ligger bra till inom forskning och näringslivet är både dynamiskt och konkurrenskraftigt. Länet är starkt men den globala konkurrensen är hård. Andra regioner börjar komma ikapp och för att Stockholm ska behålla sin position måste både nya och befintliga styrkeområden utvecklas.

Den mest innovativa regionen i EU

Stockholmsregionen är enligt 2017 års Regional Innovation Scoreboard den mest innovativa regionen inom EU, sedan vi gått om Köpenhamnsregionen. Bara två schweiziska regioner ligger före.

De regioner som är mest innovativa presterar väl på alla indikatorer, särskilt på de som mäter forskningsystem (vetenskapliga

publikationer) och affärsinnovation (andel innovativa företag). Det finns en stark koppling mellan regional innovationsprestation och regional konkurrenskraft, vilket framgår av resultaten i årets mätning.

Stockholms läns innovationsförmåga har ökat markant över tid och står sig väl inom bland annat offentlig-privata sampublicationer. Däremot ligger vi lägre när det gäller kommersialisering av nya innovationer.

Tabell 5. Topp 10 innovationsregioner 2011–2017.
Källa: Regional Innovation Scoreboard, EU.

Köpenhamn benämns Hovedstaden i Regional Innovation Scoreboard.

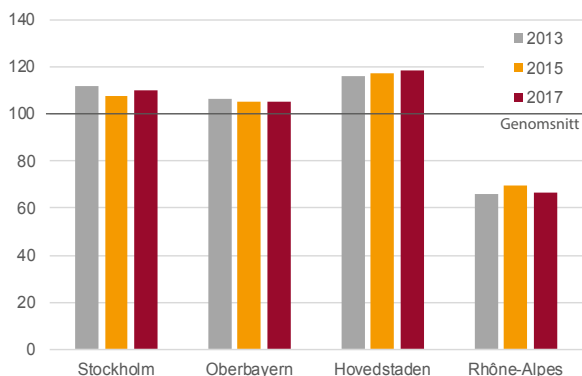
Regional Innovation Scoreboard

EU-kommissionens ranking av de europeiska regionernas innovationsprestationer utifrån ett antal indikatorer. Rankningen genomförs vartannat år och 2017 omfattades 220 regioner i 22 EU-länder, samt Norge, Serbien och Schweiz.

	2011	2013	2015	2017	Poäng 2017
1	Zürich	Zürich	Zürich	Zürich	178
2	Köpenhamn	Köpenhamn	Köpenhamn	Nordvästra Schweiz	166
3	Nordvästra Schweiz	Stockholm	Nordvästra Schweiz	Stockholm	165
4	Stockholm	Nordvästra Schweiz	Stockholm	Köpenhamn	155
5	Sydsverige	Oberbayern, Tyskland	Centrala Schweiz	Centrala Schweiz	155
6	Centrala Schweiz	Sydsverige	Karlsruhe, Tyskland	Ticino, Schweiz	153
7	Östra Mellansverige	Centrala Schweiz	Sydsverige	Östra Schweiz	150
8	Karlsruhe, Tyskland	Karlsruhe, Tyskland	Lémanique, Schweiz	Sydöstra Storbritannien	148
9	Södra Finland	Östra Mellansverige	Ticino, Schweiz	Lémanique, Schweiz	148
10	Oberbayern, Tyskland	Tübingen, Tyskland	Oberbayern, Tyskland	Östra Mellansverige	146

Diagram 11. Indexvärde för fyra regioner. Baslinje 2013, uppföljning 2015 och 2017.
Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län.

Köpenhamn benämns Hovedstaden i Regional Innovation Scoreboard.

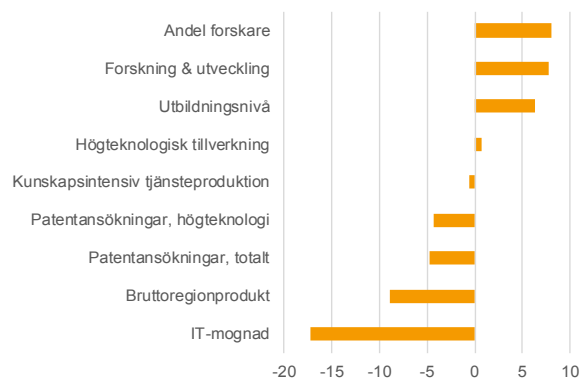
Utmaningar för regionens innovationskraft

Stockholmsregionen har utvecklats väl mellan åren 2013–2017. Länet har gjort framsteg när det gäller exporterande, snabbväxande och nystartade företag. Även andelen studenter, både svenska och utländska, liksom antal årsverken inom forskning och utveckling har ökat under perioden.

För att ge ett sammanfattande värde som återspeglar respektive regions innovationskraft har nio indikatorer indexerats. Ett högre indexvärde än 100 innebär att regionen är bättre än genomsnittet, det omvända gäller om en region har ett värde som understiger 100. Jämfört med andra innovativa regioner har Stockholms län minskat sin innovationskraft visavi de övriga under perioden, se diagram 11. Jämfört med det indexvärde som togs fram 2013 har Stockholm och Oberbayern tappat något, medan Köpenhamnsregionen och Rhône Alpes förstärkt sina positioner. Samtidigt är alla förändringar relativt marginella och jämfört med mätningen 2015 har länet stärkt sin relativa position.

Det är framförallt på tre indikatorer – andel forskare, forskning och utveckling samt utbildningsnivå – som Stockholm har ökat sin relativa styrka sedan 2013. Länet har även stärkt sin position något när det gäller andelen sysselsatta i högteknologisk tillverkning, men det är från en låg utgångsnivå. Omvänt

Diagram 12. Förändring av index, uppföljningsvärde 2017 jämfört med baslinje 2013.
Källa: Länsstyrelsen i Stockholms län.

har Stockholm tappat på övriga fem indikatorer. Störst förändring i relativa termer kan noteras för IT-mognad, men utvecklingen handlar inte om att länet presterar sämre än tidigare, utan om att andra regioner har börjat komma ikapp och, i Köpenhamnsregionens fall, gått förbi.

Sammanfattningsvis har Stockholms län en fortsatt stark innovationsförmåga men konkurrensen från andra regioner hårdnar. För att även fortsättningsvis uppfattas som en innovativ och attraktiv region att studera, investera och arbeta i är det avgörande att både innovationsförmågan och samverkan mellan regionens aktörer stärks.

Dags att ta nya tag

Idag pågår många olika aktiviteter och insatser som bidrar till Stockholmsregionens innovations- och förnyelseförmåga. Detta visar inte minst Astra Zenecas beslut om att lokalisera en av världens modernaste produktionsanläggningar till regionen. Under förra året lanserades Urban ICT Arena i Kista som den första testbädden inom regeringens satsning Testbädd Sverige och i Södertälje pågår ett nära samarbete mellan bland annat KTH, AstraZeneca, Scania och Södertälje kommun för att utveckla förutsättningarna för utbildning och forskning inom hållbar produktion.

Men länet kan inte slå sig till ro med nuläget. För att nå målen om global attraktivitet för att attrahera

Foto: Mostphotos

fler företag, studenter och forskare, ökade effekter av regionens forskning- och innovationssystem och ett utvecklat samarbete mellan aktörer på regional, nationell och internationell nivå behövs nya tag. Det är dags för den regionala innovationsstrategin att utvecklas vidare och att intensifiera samarbetet mellan regionens innovationsaktörer.

Smart specialisering och innovationsstrategi

Inom EU har principerna för det som kallas smart specialisering fått stort genomslag inom flera politikområden. Regionerna uppmanas att utforma regionala forsknings- och innovationssystem med utgångspunkt i regionala styrkeområden. Syftet är även att samverka mellan regionerna ska öka och att regionerna blir bättre på att utnyttja synergier mellan olika program och insatser.

Samverkanplattformen Innovationskraft Sthlm har sedan lanseringen av innovationsstrategin *Stockholm 2025: Världens mest innovationsdrivna ekonomi* genomfört en rad aktiviteter för att stärka regionens innovationskraft. Ett exempel är den inventering och mobilisering inom materialområdet som påbörjats för att säkerställa att länets aktörer kan dra nytta av de stora satsningarna ESS och MAX IV i Skåne. En annan aktivitet har varit att attrahera den europeiska läkemedelsmyndigheten (EMA) till Stockholmsregionen i samband med Brexit.

Stockholmsregionens förmåga till smart specialisering inom forskning och innovation kommer att vara avgörande för om länets företag, forskare och offentliga aktörer ska få del av den framtida finansieringen från EU. Ett arbete med att aktualisera innovationsstrategin har inletts för att definiera tydligare prioriteringar och ta fram en bättre vägledning för insatser inom exempelvis kompetensutveckling, testbäddar och inkubatorer.

Till stöd för utvecklingen av innovationsstrategin har en kartläggning av länets styrkeområden inom forskning och näringsliv genomförts. Under sommaren 2017 arrangerades en konferens tillsammans med flera av regionens aktörer som ett led i det fortsatta arbetet. Ambitionen är ett fördjupat samarbete och samsyn kring prioriteringar och insatser för att nå visionen om att vara världens mest innovationsdrivna ekonomi 2025.

Smart specialisering

Säkerställer att offentliga medel fokuseras till områden där de gör mest nytta. Till exempel för att bidra till att lösa samhällsutmaningar med utgångspunkt i regionernas styrkeområden och i samverkan mellan regioner.

Högkonjunktur i regionens näringsliv

Stockholmsregionen är rikets ekonomiska tillväxtmotor. Ingen annanstans finns en sådan bredd eller spets i näringslivet som i Stockholm. De senaste årtiondenas utveckling med en högre relativ tillväxt i länet och en fortsatt koncentration av företag och verksamheter till huvudstadsregion förväntas fortsätta och regionens betydelse för riket som helhet öka.

Sammantaget har länet svarat för drygt 40 procent av den totala sysselsättningsökningen och närmare 40 procent av den nationella tillväxten under det senaste decenniet. Attityderna till företagande är också mer positiv i Stockholms län jämfört med riksgenomsnittet samtidigt som småföretagens vilja att växa ligger över genomsnittet.

Ökad omsättning i näringslivet under 2016

Under 2016 ökade omsättningen i regionens näringsliv med fyra procent. Det var den högsta ökningstakten sedan 2010. Utvecklingen drevs på av god tillväxttakt i tjänstesektorn medan omsättningen minskade inom tillverkningsindustrin. Byggindustrin som haft ett par år av god omsättningstillväxt visade upp mer försiktiga tillväxttal under 2016. Hotell och restaurang var en av de näringsgrenar där utvecklingen var som starkast.

Tabell 6. Nya företag, snabbväxande företag och exportföretag i Stockholms län och riket.

Källa: SCB och Bolagsverket.

	Stockholms län	Riket	Utveckling i Stockholms län sedan 2011 (%)
Nya företag (2016)	24 800	68 800	3
Snabbväxande företag (2016)	1 300	3 500	28
Exportföretag (2015)	11 100	39 900	13

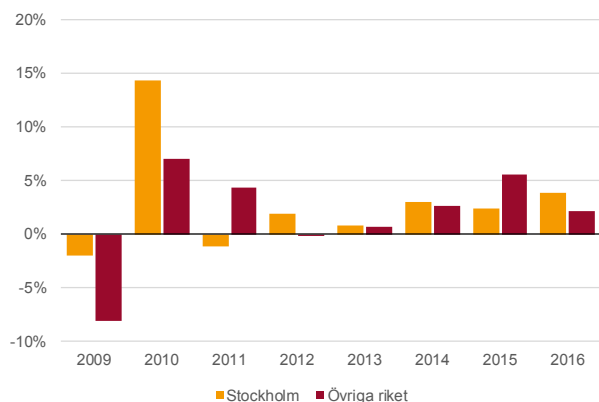
Tyngdpunkten ligger i tjänstesektorn

I absolut storlek är regionens näringsliv mer diversifierat än i övriga riket, men med en tydlig tyngdpunkt i de tjänstebaserade näringarna både när det gäller omsättning och antalet sysselsatta. Det är särskilt inom branscherna *finans- och försäkringsverksamhet* och *information och kommunikation* som Stockholms län skiljer ut sig från övriga riket.

Även om tillverkningsindustrin utgör en förhållandevis liten del av näringslivet är näringsgrenen i absoluta tal (sysselsätter 70 000 personer) större i Stockholm än i alla andra län vid sidan av Västra Götaland. Det visar på Stockholms storlek och betydelse för rikets som helhet.

Under senare år har Stockholm uppmärksammat internationellt för regionens förmåga att producera så kallade enhörningar; start-up företag värderade till minst en miljard dollar. En stor del av dessa globalt framgångsrika företag återfinns inom fintech-branschen, det vill säga i gränslandet mellan IT och finans där Klarna är ett exempel. En annan nisch där länet utmärker sig är dataspelsbranschen, till exempel King. Den betydligt bredare definitionen på tillväxt-

Diagram 13. Näringslivets omsättning (fasta priser och kalenderkorrigerat), förändring på ett års sikt.
Källa: SCB/Länsstyrelsen i Stockholms bearbetning.

företag – så kallade snabbväxande företag – visar också på en positiv utveckling. Under 2016 fanns det knappt 1 300 snabbväxande företag i Stockholms län, vilket motsvarar en ökning på 28 procent under den senaste femårsperioden.

Stark utveckling men många utmaningar

Näringslivet har utvecklats positivt under en längre tid, men företagen möter samtidigt ett antal utmaningar. Till dessa hör bland annat de kapacitetsbrister, infrastruktur, bostäder med mera, som byggts upp under en längre tid till följd av en befolkningsökning som inte mötts upp av tillräckliga investeringar. För närvarande är visserligen investeringarna i till exempel bostäder på en hög nivå, men behoven är omfattande. Vid sidan av dessa flaskhalsar är kompetensförsörjningen en central utmaning. Omkring en fjärdedel av företagen ser bristen på kompetens som ett stort tillväxthinder. I några av regionens mest konkurrenskraftiga branscher – såsom IT – är kompetensbristen än mer påtaglig och hotar att hämma det regionala näringslivets utveckling. Därför bör kompetensförsörjningsfrågan prioriteras och möjligheterna att till exempel öka arbetskraftsinvandring ses över.

På längre sikt är det viktigt att näringslivet fortsätter att förnyas och att nya affärsområden, företag och branscher uppstår. Här spelar investeringar i forskning och utveckling en viktig roll.

Tabell 7. Investeringar i FoU (totalt).
Källa: SCB.

Län	FoU, mkr	Andel (%)
Stockholm	50 400	37
Västra Götaland	30 200	22
Skåne	16 300	12
Övriga län	40 200	29
Riket	137 100	100

Betydelsen av forskning och utveckling

Nationalekonomiska modeller betonar ofta betydelsen av ny kunskap som motor för ekonomisk tillväxt. Något förenklat är antagandet att när kunskapen ökar växer affärsmöjligheterna och därmed tillväxten. Sambandet har haft genomslag på den ekonomiska politikens utformning. EU 2020-strategin har exempelvis fem övergripande mål där det ena målet anger att minst tre procent av BNP ska investeras i forskning och utveckling (FoU). Få länder når upp till denna nivå, men Sverige och framförallt Stockholm har under en längre tid legat på högre nivåer än så.

En överväldigande majoritet av alla resurser som investeras i FoU sker i näringslivet. De mest FoU-intensiva branscherna är *transportmedelsindustrin* och *industri för datorer, elektronikvaror och optik*. Det finns en stark FoU-koncentration till storstadsregionerna och då i synnerhet Stockholms län.

Investeringar i FoU är också mer betydelsefullt i regioner där näringslivets kunskapsintensitet är hög. Det regionala näringslivets långsiktiga konkurrenskraft betingas därför i stor utsträckning av nivån i FoU-investeringarna. Den senaste statistiken visar också att näringslivets investeringar har ökat efter att legat på en relativt konstant nivå under ett antal år. Samtidigt kan det konstateras att det är ett fåtal företag som svarar för en mycket stor andel av investeringarna vilket innebär en påtaglig sårbarhet.

Den ojämlika hälsan

Regeringen har slagit fast ett ambitiöst mål på folkhälsoområdet: inom en generation ska vi sluta de påverkbara hälsoklyftorna i Sverige. I Stockholms län, liksom i riket som helhet, ökar den förväntade livslängden och de flesta kan se fram emot ett både längre och friskare liv än tidigare generationer. Men utvecklingen skiljer sig påtagligt mellan olika socioekonomiska grupper i samhället. Gapet mellan de grupper som har den bästa hälsan och de som har den sämsta hälsan har ökat under de senaste årtiondena.

Rik och frisk eller fattig och sjuk

Den förväntade livslängden ökar både i länet och i riket. Den goda hälsan är dock inte jämnt fördelad i befolkningen, vilket till stor del hänger samman med att människor lever under olika socioekonomiska förhållanden. Invånarna i Danderyds kommun har högst förväntad livslängd i länet bland både kvinnor och män, 86,4 respektive 83,5 år. I socialt och ekonomiskt mindre gynnade områden är den förväntade livslängden bland män i genomsnitt 6,8 år kortare än i Danderyd, och bland kvinnor 4,1 år kortare. I Stockholms län är även skillnaderna i förväntad livslängd mellan personer med lång och kort utbildning större än i riket, 6,9 år i länet mot 5,2 år i riket bland män respektive 5,9 år mot 5,2 år bland kvinnor, vilket framgår av Folkhälsorapport 2015 från Stockholms läns landsting.

Skillnaderna i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper är väl synliga nästan oavsett vilket hälsoproblem det gäller. Hälsoklyftorna är tydliga när det gäller sjukdomar orsakade av tobaksrökning och fetma men även när det gäller till exempel psykisk ohälsa, möjligheten att arbeta ett helt arbetsliv, tandhälsa

och allmänt hälsotillstånd. Vid sidan av hälsoskillnader mellan olika grupper finns även skillnader som kan kopplas till exempelvis kön och funktionsnedsättning. I allmänhet uppger kvinnor sämre hälsa och mer sjuklighet än män, personer med funktionshinder mår sämre än personer utan funktionshinder, personer med utländsk bakgrund mår sämre än personer med svensk bakgrund och personer med kort utbildning (både män och kvinnor) uppger sämre hälsa och mer sjuklighet än personer med lång utbildning. I Länsstyrelsens medborgarundersökning beskriver 34 procent av länsborna med svensk bakgrund sitt allmänna hälsotillstånd som gott, jämfört med 26 procent av länsborna med utländsk bakgrund.

Hälsoklyftorna hänger nära samman med människors position i samhället och möjligheter till delaktighet och inflytande, vilket bland annat påverkas av utbildnings- och inkomstnivå samt anknytning till arbetsmarknaden. Det finns också ett nära samband mellan hälsa och välfärd eftersom goda levnadsförhållanden och livsvillkor är förutsättningar för en god hälsa.

Exempel på mekanismer bakom sociala skillnader eller ojämlikhet i hälsa

- Materiella livsvillkor (inkomst, boende, arbetsvillkor)
- Psykosocial stress (livshändelser, krav/kontroll, stöd)
- Levnadsvanor (rökning, fysisk inaktivitet, alkoholvanor, matvanor)
- Tillgång till hälso- och sjukvård (prevention, primärvård, sjukhusvård)

Risikfaktorer för förlorade friska levnadsår och förtida död

Stockholms län har lägre total sjukdomsbörda jämfört med övriga Sverige när hänsyn tagits till skillnader i befolknings- och åldersstrukturer. Sjukdomsbördan mäts genom att antal år levda med sjukdom och antal förlorade år på grund av förtida död slås samman.

Däremot finns det några sjukdomar där Stockholms län ligger högre än övriga Sverige. För män är det depressionstillstånd, hudsjukdomar, narkotikaberoende och medfödda missbildningar och för kvinnor är det hudsjukdomar, migrän, medfödda missbildningar och järnbristanemi.

Den globala sjukdomsbördestudien (GBD) visar att den främsta risikfaktorn för sjukdomsbörda i länet är ohälsosamma matvanor, det vill säga risker förenade med att äta till exempel för lite frukt och grönsaker, fullkorn, nötter och frön, eller för mycket salt, rött kött och socker. Ohälsosamma matvanor förklarar cirka 12 procent av männens och 8 procent av kvinnornas sjukdomsbörda, samt bidrar till framförallt hjärt-kärlsjukdomar, cancersjukdomar och diabetes. Därefter följer bland män högt blodtryck, alkohol och narkotika, tobaksrökning och högt BMI i fallande ordning. Bland kvinnor är högt blodtryck, tobaksrökning och högt BMI ledande riskfaktorer efter ohälsosamma matvanor.

Utmaning att få ihop bredd och djup, att prioritera och samordna

Sveriges kommuner har de senaste åren lyft skillnaderna i hälsa som den stora folkhälsoutmaningen. Flera kommuner i Stockholms län framhåller behov av utvecklade strukturer för ett tvärsektorielt arbete över verksamhets- och förvaltningsgränser. Både hälsofrämjande insatser som stärker det friska och det som fungerar, och förebyggande preventiva insatser behövs. För att arbetet ska kunna utvärderas efterfrågas även gemensamma indikatorer för uppföljning.

Chefer, preventionssamordnare och strateger har särskilt påtalat behovet av ett mer samordnat stöd från regionala och nationella aktörer och myndigheter i frågor som folkhälsa, social hållbar-

het, brottsförebyggande, våldsförebyggande och alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksförebyggande arbete (ANDT). Länsstyrelsen i Stockholms län har därför utvecklat och erbjudit ett samordnat preventionsstöd till länets kommuner. Inom ramen för *Preventionspaketet* genomför Länsstyrelsen bland annat kommunbesök och utbildningsinsatser, stimulerar utvecklingsprojekt och forskning, lyfter lärande exempel och möjliggör erfarenhetsutbyten.

Samtidigt pågår stora utvecklingsarbeten nationellt, regionalt och lokalt inom ramen för bland annat Agenda 2030, Kommissionen för jämlik hälsa, regionala utvecklings- och tillväxtplaner och Uppdrag Psykisk hälsa som har möjlighet att påverka jämlikheten i hälsa. Det är en utmaning att få ihop alla pågående initiativ och utvecklingsarbeten så att nationella och regionala myndigheter och aktörer bidrar till att visa på samordning istället för perspektivträngsel. För ansvaret att minska ojämlikheter i hälsa är inte bara en fråga för hälso- och sjukvården. Det behövs ett ökat ansvarstagande och medvetna arbetsätt även inom områden som samhällsplanering och regionalt tillväxtarbete, utbildning och arbetsmarknad, infrastruktur och bostadspolitik, integration och social hållbarhet.

Eftersom de processer som genererar ojämlikhet är självförstärkande, de som har lite mer har också större möjligheter att få lite mer, behövs ett kontinuerligt arbete enbart för att hålla ojämlikheten i samhället konstant. Om klyftorna ska minskas krävs ytterligare ansträngningar. För att regeringens ambition ska realiseras och de påverkbara hälsoklyftorna slutas inom en generation, måste kommuner och landsting, myndigheter och intresseorganisationer, civilsamhälle och näringsliv göra mer målinriktade satsningar än idag. Detta inbegriper arbete som rör bostads-, utbildnings- och arbetsmarknadssegregation, skillnader i levnadsvanor, delaktighet och inflytande, samt jämlikhet och jämställdhet i villkor och möjligheter.

Diagram 14. Riskfaktorers bidrag till sjukdomsördan i Stockholms län, män 2015.
Andelar i procent.

Källa: Karolinska Institutet/Stockholms läns landsting.

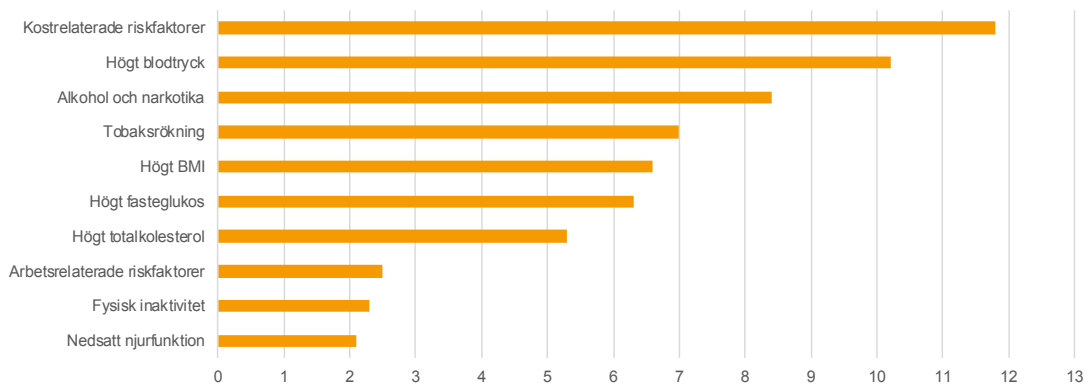
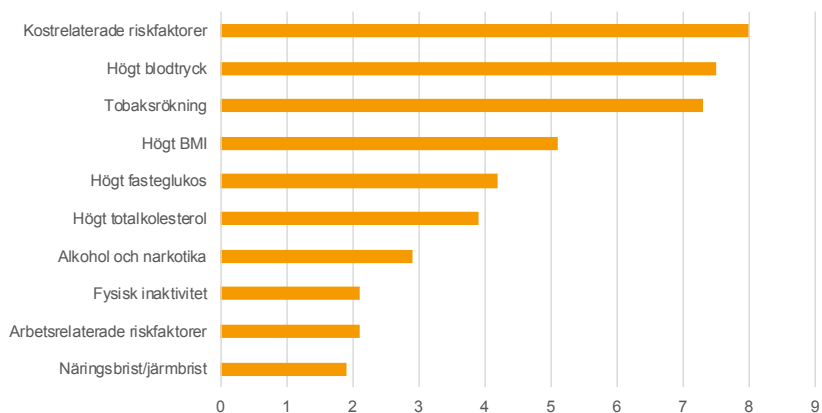

Diagram 15. Riskfaktorers bidrag till sjukdomsördan i Stockholms län, kvinnor 2015.
Andelar i procent.

Källa: Karolinska Institutet/Stockholms läns landsting.

Ökad efterfrågan på lärare och sjuksköterskor

Den demografiska utvecklingen i Stockholms län medför en ökad efterfrågan på lärare och sjuksköterskor. Samtidigt pekar utbildnings- och arbetsmarknadsprognoser mot att efterfrågan på lärare beräknas öka betydligt snabbare än tillgången. För grundutbildade sjuksköterskor väntas efterfrågan öka samma takt som tillgången, däremot väntas en stor brist på specialistutbildade sjuksköterskor.

Länet står nu mitt i en utmaning som inte bara handlar om att fler ska vilja utbilda sig i bristyrkena, utan även om att de med utbildning och arbete ska vilja stanna kvar eller återvända till yrket. Antalet barn i förskoleåldern beräknas fram till 2025 öka med 25 procent i Stockholms län och antalet elever i grundskoleåldrarna med 30 procent. Med detta följer en ökad efterfrågan på såväl förskollärare, fritidspedagoger och lärare. År 2025 väntas cirka 20 400 grundskollärare efterfrågas i länet, en ökning med närmare 30 procent jämfört med 2013.

Även inom vården kommer efterfrågan på personal öka. År 2013 arbetade 18 500 personer inom yrkesgruppen sjuksköterskor i Stockholms län. Antalet sjuksköterskor väntas öka med omkring 5 400 personer, eller cirka 30 procent, fram till 2025.

Bristande arbetsmiljö och arbetsvillkor

Trots hög efterfrågan på utbildad personal har flera yrkesverksamma utbildade lärare och sjuksköterskor i länet valt att inte arbeta vidare inom respektive yrkesområde.

Lärare inom förskola, grundskola och gymnasiet samt sjuksköterskor i Stockholms län uppger generellt samma anledningar att lämna yrket som kollegor i andra län. En majoritet i båda yrkesgrupperna anger missnöje med arbetsvillkor (lön, arbetstider m.m.) och arbetsmiljö (stress, arbetsbelastning m.m.). Missnöjet är dock genomgående något större i länet jämfört med övriga riket. De största skillnaderna mellan Stockholms län och övriga riket är att fler i

länet anger brist på goda karriärmöjligheter samt att fler bedömer arbetsvillkoren som otillräckliga. Bland sjuksköterskorna är det även en större andel i länet än utanför det som anger brister i arbetsmiljön.

Två av tre lärare som lämnat yrket i länet gör det med hänvisning till dålig arbetsmiljö, bland sjuksköterskorna är det en lika stor andel som lämnar på grund av dåliga arbetsvillkor. För båda yrkesgrupperna uppgav de yngre, de med kortare erfarenhet och de som nyligen lämnat yrket att arbetsmiljön var skälet till att lämna.

Svårigheter att kombinera arbete och familj anges som anledning av flera sjuksköterskor och av båda könen. Lärare anger detta skäl i betydligt lägre utsträckning, kvinnorna gör det dock i större utsträckning än männen.

Alternativa yrken

Det fanns drygt 110 000 personer under 65 år med sjuksköterskeexamen i Sverige 2014. Cirka 10 procent av dem arbetade inom andra yrken än sjuksköterska eller barnmorska. Flera arbetar som doktorander, universitetslärare, professorer eller lärare i yrkesämnen, till exempel vårdlärare på gymnasial nivå. Den största yrkesgruppen bland före detta sjuksköterskor är organisationsutvecklare och utredare.

I Sverige fanns det 2014 cirka 240 000 personer under 65 år med lärarexamen, av dessa var det drygt 15 procent som inte arbetade i skola eller hade yrkestiteln lärare. Av de som lämnat läraryrket är många, runt var fjärde, verksamma inom vård och omsorg

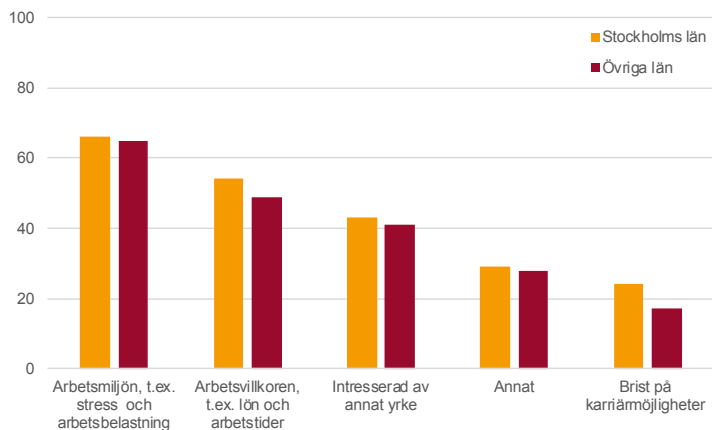

Diagram 16. Skäl att inte arbeta vidare inom yrket, **lärare**. Andelar i procent. Källa: SCB.

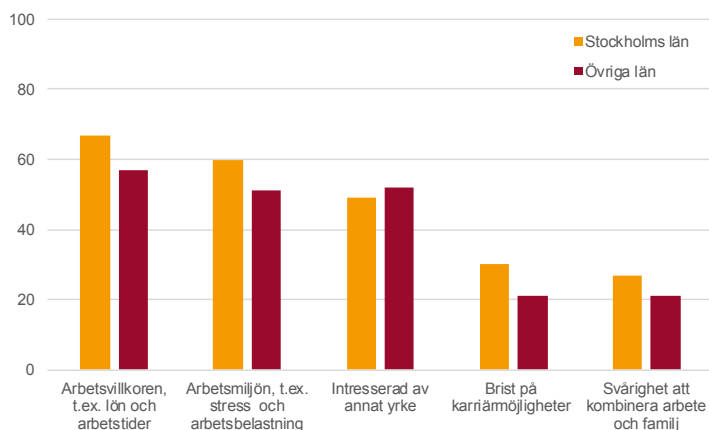

Diagram 17. Skäl att inte arbeta vidare inom yrket, **sjuksköterskor**. Andelar i procent. Källa: SCB.

i roller som vårdbiträde, skötare eller boendestödare. Andra vanliga yrken finns inom offentlig förvaltning som utredare, handläggare och chef. Många med lärarutbildning som stannar kvar inom utbildningsbranschen arbetar som rektorer, chefer, verksamhetsutvecklare eller administratör.

Fler kan återvända med bättre arbetsvillkor

Såväl lärare och sjuksköterskor uppger att rimligare arbetsbelastning i förhållande till arbetstid, större möjlighet att styra över den egna arbetssituationen samt högre lön är de viktigaste faktorerna för att återvända till yrket.

Två tredjedelar av de som lämnat läraryrket i Stockholms län kan tänka sig att återvända, av dessa är det dock bara 14 procent som absolut kan tänka sig det. Intresset är högre bland de som arbetat inom gymnasiet jämfört med för- och grundskolan. Bland länets sjuksköterskor var det drygt hälften som kunde tänka sig att återvända till sjuksköterskeyrket varav 15 procent absolut kunde tänka sig det. Intresset för att återvända är högre hos de som arbetat inom specialiserad somatisk vård jämfört med bland de som arbetet inom primärvården. De som är mest benägna att återvända i båda yrkesgrupperna hade lång- eller medellång yrkeserfarenhet, relativt nyligen bytt yrke och som arbetade oregelbundna tider när de var yrkesverksamma.

Krisberedskap för social hållbarhet

Hållbar utveckling innebär att dagens behov tillfredsställs utan att kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov äventyras. Social hållbarhet är ett mer problematiskt begrepp, det saknar en tydlig definition och beskrivs ofta genom sin motsats. En annan skillnad är att social hållbarhet fokuserar på fördelningen av resurser mellan människor.

Tillit skapar ett fungerande samhälle

Tillit och förtroende har avgörande betydelse för samhällets funktionalitet. Tillit fungerar här som en tillgång som reducerar transaktionskostnader på flera olika områden; i ekonomiska sammanhang, i det politiska systemet och i människors vardagliga relationer. Den viktigaste förutsättningen för tillit är människors livsvillkor, till exempel välfungerande institutioner och ekonomisk jämlikhet. Analyser av tillit och misstro fungerar även som underlag för att klargöra vilka påfrestningar som tilliten klarar innan social oro utvecklas.

Sociala risker och social oro

Sociala risker och social oro innefattar ett område som landsting, kommuner, polis och frivilligorganisationer har arbetat med under lång tid. De senaste tio åren har sociala risker även inkluderats som ett verksamhetsområde inom krisberedskapen. Ökat utanförskap och segregation, ofta med ursprung i bristande sociala och socioekonomiska förhållanden, är exempel på sociala risker som kan orsaka instabilitet i samhället. Även ökad främlingsfientlighet och minskad social sammanhållning är risker som kan leda till social oro och därmed konsekvenser på det som vi bedömer som skyddsvärt. Megatrender som en kraftig urbanisering behöver inte i sig utgöra en social risk men kan förstärka flera av de utmaningar som länets förmåga till social sammanhållning står inför.

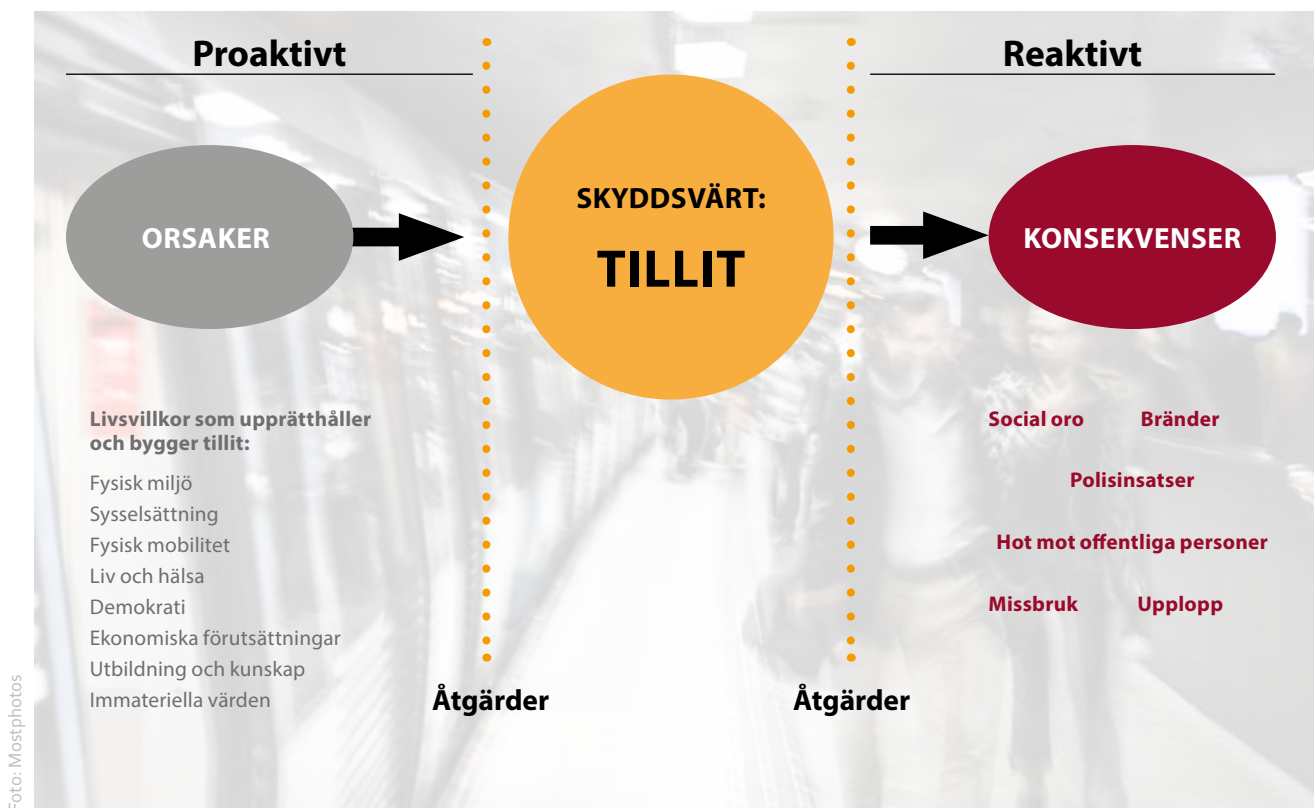
Både sociala risker och social oro rör förhållanden på samhällsnivå och har sin grund i strukturella orsaker. Inom krisberedskapsarbetet pågår nu arbete

med att genomföra och utveckla olika samhällsanalyser för att behandla frågor av social karaktär. Risker och hot behöver kartläggas och analyseras för att de i möjligaste mån ska kunna förebyggas. Arbetet med sociala risker förutsätter ett brett tvärsektorielt arbetssätt och bör bedrivas på alla nivåer (nationellt, regionalt och lokalt) för att få bästa möjliga effekt. Ett exempel på detta är det löpande arbetet med att ta fram och uppdatera risk- och sårbarhetsanalyser där Länsstyrelsen ansvarar för den regionala analysen samt stöder och vägleder kommunerna i deras motsvarande arbete.

Utmaningar och möjligheter i Stockholms län

Inom Stockholmsregionen finns en mängd utmaningar och möjligheter kring arbetet med krisberedskap för social hållbarhet. Både den kraftiga befolkningsökningen och det höga antalet inflyttade påverkar arbetet med att skapa goda livsvillkor för alla människor i länet. Goda livsvillkor, välfungerande effektiva samhällsinstitutioner samt tillit till dessa och mellan människor har avgörande betydelse för att minska riskerna för oönskade händelser, betenden och tillstånd, det vill säga social oro.

Dynamiken och tillväxten som följer av att vara ett storstadslän medför specifika fördelar i detta arbete. Länets robusta arbetsmarknad, väl utvecklade kollektivtrafik och goda tillgång till utbildning på flera nivåer och områden är en odiskutabel styrka. Samtidigt krävs en ständig vidareutveckling för att styrkorna ska upprätthållas. Det är när insatserna inte räcker till, när länets alla styrkor och fördelar inte

Figur 4. Processmodell för inkludering av sociala risker i krisberedskapsområdet.

Källa: Länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län.

tas tillvara, som social oro och sociala risker ökar. I Stockholms län finns både konstaterade misslyckanden och påtagliga risker för försämringar avseende segregation, möjlighet till sysselsättning, klyftor mellan olika bostadsområden, ekonomiska förutsättningar och ojämlikhet vad gäller hälsa. Mycket pekar mot ett generellt hårdnande samhällsklimat och ökad polarisering.

Arbetet med att skapa goda livsvillkor och minska de sociala riskerna förutsätter ett brett tvärsektorielt arbetssätt där olika aktörer samverkar mot gemensamma mål. Kommunerna har en helt central betydelse. Länsstyrelsens uppgift är att fungera sammanhållande och som länk mellan den nationella och den lokala nivån. Länsstyrelsen stöttar kommunerna i deras arbete och ansvarar för samordningen i länet, bland annat genom kunskapspridning, metodstöd och kontinuerlig samverkan med olika aktörer.

Social risk

Sannolikheten för oönskade händelser, beteenden eller tillstånd med ursprung i sociala förhållanden och som medför negativa konsekvenser.

Social oro

En situation med inslag av, eller hot om, våld och skadegörelse samt upprorsliknande stämning. En situation som hotar det skyddsvärda och därmed påverkar förhållanden i det offentliga rummet.

Ett digitalt samhälle växer fram

Ett digitalt samhälle förutsätter att stat, landsting och kommun smidigt kan kommunicera med invånare och möta deras allt högre förväntningar på tillgänglighet. Den digitala infrastrukturen ska kunna bära samhällets behov av kommunikation och tjänster, oavsett var vi befinner oss och utan risk för avbrott. För att hålla jämna steg med förväntningarna har länets regionala organisationer genom den digitala agendan valt att höja ambitionsnivån och öka takten på digitaliseringen.

En digital agenda för Stockholms län har tagits fram av kommunförbundet, länsstyrelsen och landstinget i Stockholms län i bred samverkan med olika aktörer inom näringsliv, akademi och samhälle. Syftet med agendan är att erbjuda strategisk vägledning kring prioriteringar för regionens offentliga aktörer. Länets aktörer arbetar kontinuerligt med att genomföra den digitala agendan. Under 2017 har en ny programplan tagits fram, inriktad på områden som bedöms kritiska för en nivåhöjande utveckling i länet. Med nivåhöjande utveckling avses insatser som utförs utöver organisationernas ordinarie verksamheter eller som driver på förändring utöver en förväntad utveckling. Exempelvis förväntas privata företag bygga snabbt bredband till alla i tätorterna. En nivåhöjning innebär här att företagen eller någon annan, exempelvis kommunala stadsnät eller lokala byalag, även sträcker sig till att bygga utanför tätorterna och ut på glesbygden.

Områden i den digitala agendan

Digital infrastruktur: En väl utbyggd och fungerande digital infrastruktur är själva grunden för all digital utveckling.

Digital offentlig sektor: Möta invånarens och omvärldens förväntningar på förändring och utveckling i verksamheterna.

Digital kompetens: Alla som kan, vill och vågar välja att vara digitalt delaktiga ska ges förutsättningar till det.

Digital marknad: Den riktigt stora tillväxtpotentialen ligger i att hela näringslivet kan använda digitaliseringens alla möjligheter.

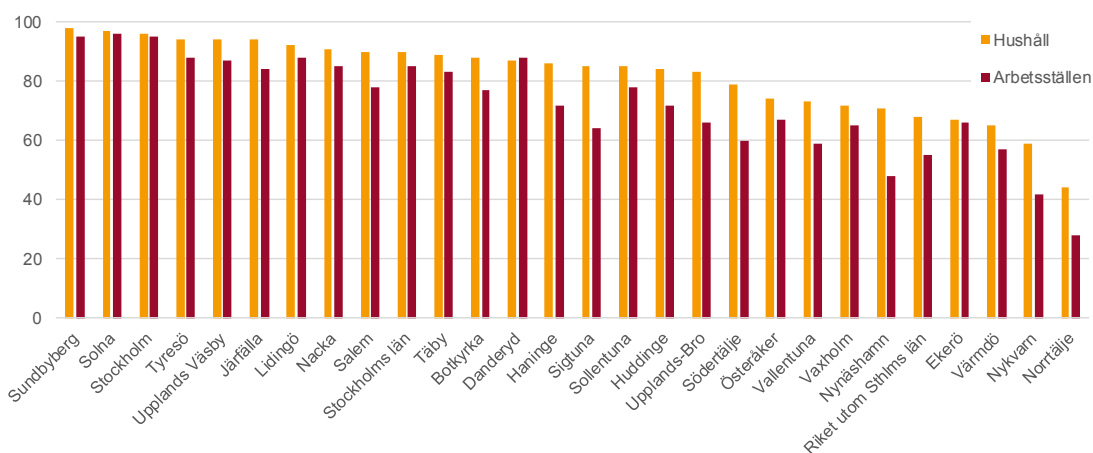
Agendan har även en strategiskt viktig funktion för utlysningar inom EU:s strukturfonder. Genom Stockholmsmodellen, som handlar om att styra strukturfondsinvesteringar mot prioriterade områden i länet, har agendan varit vägledande för fondernas bidrag till en smart stad. Mer information om EU:s strukturfonder och Stockholmsmodellen finns i nästföljande kapitel.

En digital infrastruktur i världsklass

De senaste åren har såväl antalet aktörer som mängden privata investeringar i snabbt bredband ökat kraftigt. Utbyggnaden i länets centrala delar är i stort genomförd eller planerad. Enligt Post och Telestyrelsens årliga kartläggning passerade länet en milstolpe när över 90 procent av alla hushåll och 85 procent av alla arbetsställen nu har tillgång till snabbt bredband om minst 100 Mbit/s. Bakom den höga anslutningsgraden finns dock stora inomregionala skillnader och fortfarande saknar över 200 000 länsinvånare tillgång till snabbt bredband. I kommuner med många småföretagare är andelen anslutna arbetsställen märkbart lägre. Se diagram 18.

Det är i första hand privata företag som i konkurrens investerar i utbyggnaden av snabbt bredband, genom försäljning av bredbandstjänster. I sju av 26 kommuner verkar även kommunalt ägda stadsnätbolag. I takt med att länets flerfamiljshus och villaområden ansluts, riktas investeringarna mer mot länets mindre tätorter, småorter, samt närliggande glesbygd. Hur långt marknaden verkligen når på glesbygden syns först om några år. En återkommande

Diagram 18. Andel hushåll och arbetsställen med tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s (faktisk hastighet). Källa: PTS.

risk har visat sig vara att i områden där försäljning pågått från flera företag samtidigt lett till osäkerhet hos boende. Utan stöd i samordning från exempelvis kommunen eller lokala organisationer riskerar sådana områden att splittras och inte bli utbyggda alls.

Länsstyrelsen i Stockholms län verkar genom flera uppdrag för att utbyggnaden av snabbt bredband även ska nå länets yttre delar. Arbetet följer den handlingsplan för digital infrastruktur som togs fram vid årsskiftet. Under våren 2017 beviljade Länsstyrelsen 60 miljoner i bredbandsstöd genom EU-fonden Landsbygdsprogrammet. Hela stödet gick till Stockholms Skärgårdsnät AB, ett samarbete mellan fiberföreningarna på Harö, Runmarö, Nämndö och Ornö. Tillsammans med tidigare beviljat stöd innebär det att en majoritet av boende och företag på länets utpekade kärnöar kommer att få snabbt bredband före år 2020. Där stöd inte beviljas och kostnaderna för fiber är för höga för Länsstyrelsen dialog med kommun, boende och näringsliv om hur andra trådlösa tekniker kan tillgodose samma behov. Kartläggning av mobiltäckningen i länet har initierats av Länsstyrelsen under året i samverkan med Landstinget och berörda kommuner. Arbetet följer den handlingsplan för digital infrastruktur som togs fram vid årsskiftet.

Nya utmaningar för ett digitaliserat samhälle

För att säkerställa att den digitala infrastrukturen är hållbar på lång sikt behöver den integreras i länets processer för samhällsbyggnad och fysisk planering. Ett effektivt bostadsbyggande förutsätter också att den tekniska försörjningen av ledningar, inklusive bredband samordnas i ett tidigt skede. Utbyggnad av nya mobilstandarder 5G beräknas påbörjas redan 2018. På sikt förutsätter det en förtätning av master och radiosändare i länets alla delar. En annan konsekvens av det ökade bruket och beroendet av digital infrastruktur är att riskerna för avbrott och störningar behöver kartläggas och förebyggas. Länets bredbandsnät och noder är centrala genomfarter för data- trafik från hela Sverige till andra länder. Avbrott kan få konsekvenser för hela landet. Följderna av avbrott i inkluderas i allt större utsträckning i risk- och sårbarhetsanalyser på både regional och kommunal nivå.

För att den digitala infrastrukturen på bästa sätt ska kunna stödja samhällets digitalisering bör roller och ansvar för den mjuka infrastrukturen tydliggöras nationellt. För vissa tjänster inom vård och omsorg har kommun och landsting var för sig ansvaret för kommunikationskedjan, inklusive den enskildes uppkoppling. I andra fall, som vid distansutbildningar, förutsätts istället invånaren stå för samma kostnad. Villkoren för att nå ut med samhällstjänster via bredband ser därför olika ut, beroende på vem som kontrollerar kommunikationen, samt vad infrastrukturen förväntas leverera och till vem.

EU:s strukturfonder och Stockholmsmodellen

EU:s sammanhållningspolitik och de europeiska struktur- och investeringsfonderna (strukturfonderna) utgör en tredjedel av EU:s totala budget och har avgörande betydelse för genomförandet av den regionala tillväxtpolitiken i Sverige. Sammanhållningspolitiken utgör en viktig del i det europeiska samarbetet och skapar legitimitet och delaktighet på regional och lokal nivå inom unionen. Samtliga regioner i EU omfattas av politiken. Merparten av fondmedlen går till ekonomiskt svagare delar av Europa och mindre till exempelvis de nordiska länderna.

EU:s tillväxtstrategi vägledande

Sammanhållningspolitiken i Sverige implementeras genom Regionalfonden, Socialfonden, Landsbygdsfonden samt Havs- och fiskerifonden i form av sjuåriga program. Utgångspunkten för alla fonder är EU:s tillväxtstrategi *Europa 2020* som ska bidra till en smart, hållbar och inkluderande tillväxt för alla. I Sverige finns också ett nationellt ramverk för programmen i form av regeringens partnerskapsöverenskommelse med kommissionen samt den *nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020* som anger de svenska prioriteringarna för fonderna.

I Stockholm är det den regionala utvecklingsstrategin RUFSS 2010 och prioriteringar i tillväxtarbetet som ligger till grund för inriktningen i länets

Regional- respektive Socialfondsprogram. Den samlade budgeten för projekt genom båda fonderna i Stockholm uppgår till närmare 2,3 miljarder kronor under 2014–2020.

Strukturfondspartnerskapens roll i Sverige

Sverige har, till skillnad från övriga länder i Europa, en särskild instans – regionala strukturfondspartnerskap – som prioriterar vilka projekt som ska beviljas finansiering från Socialfonden och Regionalfonden. Strukturfondspartnerskapen utgörs av 23 ledamöter varav 12 är förtroendevalda från kommuner och landsting samt chefer från myndigheter, akademi, näringsliv och idéburen sektor. Regeringen utser ordförande. Strukturfondspartnerskapens uppdrag regleras i en särskild lag (2007:459) om strukturfondspartnerskap. Syftet är att säkerställa ett regionalt och sektorsövergripande inflytande över fonderna.

Stockholmsmodellen styr inriktningen av fonderna

Utvärderingar under tidigare programperioder på såväl europeisk som nationell och regional nivå har visat på svårigheter att åstadkomma långsiktiga resultat och effekter från fonderna och projekten. Inför programperioden 2014–2020 utvecklade därför aktörerna i Stockholmsregionen, under ledning av Länsstyrelsen, en ny styrmodell – den så kallade *Stockholmsmodellen* – i syfte att styra strukturfonderna mot regionens utmaningar. Stockholm är den

Europeiska regionala utvecklingsfonden

- 1 nationellt och 8 regionala program. Sveriges budget: 16 miljarder kr.
- Stockholmsregionens budget: 596 miljoner (inklusive medfinansiering).

Europeiska socialfonden

- 1 nationellt program, 1 nationell handlingsplan och 8 regionala handlingsplaner.
- Sveriges budget: 13,2 miljarder kr (inklusive medfinansiering).
- Stockholmsregionens budget: 1,69 miljarder (inklusive medfinansiering).

enda av landets åtta strukturfondsregioner som använder en modell med så starkt fokus på regionala behov och långsiktig hållbara resultat. Strukturfondspartnerskapet och de förvaltande fondmyndigheterna Tillväxtverket och Svenska ESF-rådet har genom Stockholmsmodellen antagit fyra huvudprinciper som grund för Regionalfonden och Socialfonden: *Koncentration av resurser, Fondsamverkan, Företag och arbetskraft i fokus samt Initiera satsningar*. Sammantaget innebär Stockholmsmodellen att Strukturfondspartnerskapet och dess organisationer här tar en mer aktiv roll i genomförandet, uppföljningen och lärandet från strukturfonderna jämfört med vad som sker i landets övriga regioner.

Fonderna möter Stockholmsregionens utmaningar

I en dynamisk och kraftigt växande Stockholmsregion behövs ett helhetsperspektiv, flernivåsamverkan och ett samspel mellan olika policyinsatser för att åstadkomma resultat. Programmen för Regionalfonden och Socialfonden i Stockholmsregionen utgår därför tydligt från Stockholmsregionens utmaningar där det övergripande målet är en hållbar stadsutveckling. Fonderna och projekten förväntas här bidra till skapandet av en *smart, hälsosam, grön, attraktiv och inkluderande stad*.

Stockholmsmodellen innebär här i praktiken att fondutlysningar inriktas mot en specifik utmaning inom hållbar stadsutveckling. Strukturfondspartnerskapet mobiliserar sedan relevanta aktörer genom konferenser och workshops där intressenter från olika sektorer ges möjlighet att diskutera behov och utvecklingsinsatser i samverkan.

Resultatet visar att projekten i Regionalfonden ofta utgår från regionala styrkeområden och byggs upp som plattformar där offentliga aktörer, lärosäten och näringslivet samverkar med företagens behov i fokus.

Foto: Mostphotos

Socialfondsprojekten är i sin tur ofta inriktade på att stärka kompetensutveckling hos anställda eller arbetslösa inom olika sektorer. En viktig del handlar om att stärka samverkan mellan aktörer, utveckla individuellt utformade insatser så att exempelvis nyanlända eller unga utan gymnasiekompetens kan komma i arbete eller studier.

För närvarande pågår förberedelser av EU:s kommande långtidsbudget. Storbritanniens utträde ur EU innebär en total budgetminskning om cirka 15 procent vilket påverkar förutsättningarna för EU:s sammanhållningspolitik. Runt om i Europas regioner pågår ett politiskt lobbyarbete där resultat och mervärden inom sammanhållningspolitiken och strukturfonderna lyfts fram. Stockholmsregionen kan här bidra med erfarenheter av arbetet med Stockholmsmodellen och fondernas bidrag till en hållbar stadsutveckling.

Regionalfondens inriktning

- Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation
- Öka små och medelstora företags konkurrenskraft
- Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer

Socialfondens inriktning

- Kompetensförsörjning
- Ökade övergångar till arbete

// Länsstyrelsen arbetar för att
Stockholmsregionen ska vara
attraktiv att leva, studera, arbeta
och utveckla företag i.

Länsstyrelsen Stockholm
Telefon: 010-223 10 00
www.lansstyrelsen.se/stockholm